

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Ramučio Balčiaus,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas
Lietuvos Konstitucinio Teismo praktikoje**

**The interpretation of problems of civil responsibility
by Constitutional Court of Republic of Lithuania**

Vadovas: doc. dr. Algirdas Taminskas

Recenzentė: asist. Veslava Ruskan

Vilnius 2010

TURINYS

Įvadas	2
1. Konstitucinio teismo vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje	5
2. Civilinės atsakomybės instituto reikšmė teisės sistemoje.....	9
3. Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas Konstitucinio teismo praktikoje	15
3.1. Subjektai	15
3.2. Civilinės atsakomybės draudimas	23
3.3. Žala	31
3.3.1 Turtinė žala	35
3.3.2 Neturtinė žala	42
3.4. Reikalavimo teisės kylančios iš civilinės atsakomybės paveldėjimas	50
3.5. Atleidimas nuo civilinės atsakomybės	51
4. Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas LAT ir LVAT praktikoje.....	54
Išvados	61
Santrauka.....	62
Summary	63
Literatūros sąrašas.....	64

Įvadas

Temos aktualumas. Magistro darbo tyrimo problematiką sudaro Konstitucinio Teismo (toliau-KT) nutarimų susistemimas civilinės atsakomybės instituto aspektu ir Konstitucinio Teismo nutarimų reikšmė civilinės atsakomybės klausimais, bei kaip žemesnės instancijos teismai remiasi KT nutarimais; KT formuojama civilinės atsakomybės doktrina svarbi formuojant vienodą visų Lietuvos Respublikos žemesnės instancijos teismų praktiką civilinės atsakomybės klausimu. Šių problemų aktualumą Lietuvos Respublikos teisės sistemai rodo ypatinga vieta, kurią Konstitucinis Teismas užima Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Tokį Konstitucinio Teismo ypatingumą Lietuvos Respublikos teismų sistemoje suponuoja Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatos, kurios nedviprasmiškai nustato Konstitucinio Teismo viršenybę kitų teismų atžvilgiu. Tokia padėtis pasireiškia tuo aspektu, kad KT tikrina, ir patvirtina arba atmeta, kitų įstatymų leidžiamosios valdžios išleistų teisės aktų atitikimą pagrindiniam šalies įstatymui – Konstitucijai. Tai, savo ruožtu reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pagrindu gali būti sustabdomas praktiškai bet kokio vidaus teisės akto veikimas. Tokios galios be KT daugiau nėra deleguotos nė vienam LR teritorijoje veikiančiam subjektui. Konstitucinio teismo nutarimai, jo nagrinėtais klausimais, tiesiogiai ar netiesiogiai tampa privalomi visiems žemesnę vietą teismų hierarchijoje užimantiems subjektams. Pasakytina, kad KT nutarimai žemesnės instancijos teismams yra privalomi tik ta apimtimi, kuria jie nagrinėja ginčus susijusius su Konstitucinio Teismo jau nagrinėtomis fundamentaliomis problemomis. Tokia padėtis suponuoja teisės sistemos fundamentalių normų išaiškinimo perimamumą žemiau teisės hierarchijoje esantiems teismams.

Darbo temos naujumas pasireiškia anksčiau tokios praktikos nagrinėjimo nebuvimu. Darant prielaidą, kad mūsų šalies teisės sistemoje kai kuriais klausimais trūksta sąveikos, o būtent Konstitucinio Teismo formuluojamos doktrinos perimamumo, tarp įvairių teisinius ginčus nagrinėjančių institucijų, kurios sudaro išbaigtą teisės sistemą, šis darbas tampa nauja studija nagrinėjant tokio pobūdžio ryšius ar jų nebuvimą esančioje teisės sistemoje. Temos aktualumą taip pat parodo Lietuvos teismų praktika, kurioje dažnai atsispindi teisės doktrinoje keliamos problemos, kurios tiriamos šiame darbe. Temos nagrinėjimas sudaro prielaidas atskleisti ir susisteminti Konstitucinio teismo praktiką aktualiais civilinės atsakomybės klausimais. Tokio nagrinėjimo esmė – civilinės atsakomybės klausimų nagrinėtų Konstitucinio teismo praktikoje atskleidimas, bei tokios praktikos analizė jos įgyvendinimo, žemesnės instancijos teismais – LAT ir LVAT – aspektu.

Magistro darbo objektas yra Konstitucinio teismo praktika, o jo tikslas – analizuoti Konstitucinio Teismo sprendimus nagrinėjančius civilinę atsakomybę įvairiais aspektais, kaip antai: subjektų, objektų bei žalos atlyginimo instituto esmę, o taip pat vienodos teismų praktikos apžvelgimą lyginant Konstitucinio Teismo nutarimus ir Lietuvos Aukščiausiojo bei Vyriausiojo administracinio Teismų nutarimus. Minėti ryšiai detaliau bus nagrinėjami toje darbo dalyje, kur nagrinėjama kitų institucijų, o būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo sprendimai.

Tikslas. Darbo tikslas yra išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo praktiką aiškinant civilinės atsakomybės klausimus, atskleisti ir įvertinti ne tik teorines, bet ir praktines problemas, taip pat pateikti pasiūlymus bei problemų sprendimo variantus dėl galimo civilinės atsakomybės instituto tobulinimo.

Darbo uždaviniai. 1. Apžvelgti Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo vietą Lietuvos teisinėje sistemoje. 2. Apibūdinti civilinės atsakomybės instituto esmę atskiriant šią atsakomybės rūšį nuo kitų. 3. Atskleisti Konstitucinio Teismo suformuotos praktikos, civilinės atsakomybės aiškinimo klausimais, esmę. 4. Pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo bylų, apimančių civilinės atsakomybės nagrinėjimą, analizę lyginant minėtų teismų civilinės atsakomybės instituto interpretavimą su Konstitucinio Teismo pateiktais išaiškinimais.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudojami analitinis, sisteminis lyginamasis, teleologinis bei tiriamasis metodai. Analitinis, sisteminis ir teleologinis metodai panaudoti magistro darbo dėstomojoje dalyje. Teleologinis metodas taikomas nagrinėjant įstatymų reglamentuojamas pozicijas, siekiant išryškinti įstatymų leidėjo valią išreikštą jo suformuluotose teisės normose. Be šio metodo panaudojimo neįmanoma išreikšti įstatymo leidėjo suformuluotos teisės normos esmės atitikimą Konstitucijoje nustatytoms vertyboms. Teorinės koncepcijos ir suformuota teismų praktika tiriami pasitelkus analitinį metodą, taip siekiama visapusiškai ištirti magistro darbe keliamas problemas ir rasti atsakymą, kaip jas reikėtų spręsti. Teisės magistro darbe, kuriame teorija neatsiejama nuo praktikos, analitinio ir sisteminio metodų taikymas leidžia kuo efektyviau išryškinti svarbiausias problemas, rasti atsakymus bei daryti išvadas. Lyginamasis metodas naudojamas nagrinėjant pateiktus pavyzdžius visoje magistro darbo dėstomojoje dalyje. Lyginamos Lietuvos ir jai istoriškai bei geografiškai, arba pagal teisės tradiciją artimų šalių, taip pat turinčių seną ir stabilią teisės sistemą Vakarų Europos valstybių (Prancūzija, Vokietija) konstitucinio teismo sistemas. Tokiu būdu ryškėja skirtumai tarp atskirose šalyse įsigaliojusių konstitucinio teismo sistemų, jų privalumai bei trūkumai, lyginant su Lietuva, keliamas klausimas dėl geros praktikos pavyzdžių perkėlimo į Lietuvos teisės sistemą.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindiniai šaltiniai, kuriais bus remiamasi magistro darbe – tai teisės norminiai aktai, pirmiausiai – LR Konstitucija, civilinis kodeksas (toliau – CK), civilinio kodekso komentaras. Be abejo, svarbiausias šio darbo šaltinis – tai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (LKT) praktika bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuota teisės doktrina, o taip pat teisės srityje dirbančių mokslininkų darbuose suformuota teisės aiškinimo doktrina. Taip pat svarbią darbui reikšmę turi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) Civilinių bylų skyriaus (toliau – CBS) bei Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo (LVAT) praktika civilinės atsakomybės klausimais kiek tokia praktika atspindi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų įgyvendinimą.

Šie šaltiniai pasirinkti dėl to, kad, pirma, jie yra svarbiausi šaltiniai, kuriuose suformuluotos ir aiškinamos nuostatos, reikalingos atskleisti magistro darbe nagrinėjamosioms problemoms. Antra, Lietuvos teisės teoretikų mokslo darbuose išsakytos originalios autorių nuostatos, susijusios su magistro darbo problematika. Pagrindinės teorinės nuostatos suformuluotos Mizaro V., Birmontienės T., Ambrasienės D., Baranausko E., Cirtautienės S., Mikelėno V. veikaluose. Jomis ir bus naudojama magistro darbe. Magistro darbe keliamų problemų analizei didelės reikšmės turi teismų praktika, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimai civilinėse bylose, kai teisės normų aiškinimas susiejamas su konkrečios bylos fabula. Magistro darbe bus panaudoti ir LAT bei LVAT suformuotos praktikos pavyzdžiai, tačiau jie bus tiriami tik tiek, kiek tai liečia magistro darbo dalį dėl vienodos teismų praktikos formavimo.

1. Konstitucinio teismo vieta Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje

1992 m. spalio 25 d. tautos referendumo priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje jos apsauga patikėta Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucijoje nustatytais atvejais Konstitucinis Teismas teikia išvadas, jam patikėtą konstitucinę misiją vykdo tirdamas ir įvertindamas, ar atitinkamas teisės aktas ar jo nuostatos neprieštarauja Konstitucijai.

Valstybės valdžios organizacijos ir funkcionavimo pagrindai, kaip ir asmens teisės ir laisvės – tradicinis konstitucinio reguliavimo objektas. Konstitucinis Teismas, saugodamas Konstituciją, privalo apsaugoti ir Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžios organizacijos ir funkcionavimo modelį. Šios tezės yra šiuolaikinio konstitucionalizmo pagrindas.¹

Pati sąvoka „Konstitucinis Teismas“ jungia du komponentus: „konstitucija“ ir „teismas“. Teismas, saugantis konstituciją, ją suvokiant kaip idealą, vertybių, principų bei normų sistemą. Būtent tai ir turėtų būti bet kokių svarstymų išeities taškas. Konstitucija, kurios apibrėžiama valdžios institucijų veikla, numatytos jų funkcijos, nustatanti valdžios galių ribas. Ir antrasis komponentas – teismas kaip ginčus dėl teisės aktų atitikties konstitucijai nagrinėjanti institucija, konstitucijos apsaugos teisminė institucija. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas – tai veiksmingos konstitucijos idėja.²

Konstitucinės justicijos institucinė forma įtvirtinta Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“. Šiame skirsnyje nustatyta Konstitucinio Teismo kompetencija, jo sudarymo tvarka, teisėjų konstitucinis statusas, kai kurios procedūrinės taisyklės, reglamentuojančios teisės kreiptis į Teismą įgyvendinimo klausimus, Teismo aktų teisinė galia. Konstitucijoje yra apibrėžtos ir įtvirtintos taisyklės, kurių visuma apibūdintina kaip konstitucinės justicijos oficiali doktrina neatskiriama jos dalis yra 1993 m. vasario 3 d. Konstitucinio Teismo įstatymas, kuris ne tik perteikia konstitucinės doktrinos turinį, bet ir papildo, konkretizuoja doktrinos turinį.³

---

¹ JARAŠIŪNAS, E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 20.

² Ibidem. P. 83.

³ ŽILYS, J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 127.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimus, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.

Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai.

Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nurodytų Konstitucinio Teismo įgaliojimų sąrašas yra baigtinis, taigi ir Teismo įgaliojimų plėtimas ar siaurinimas visada bus susijęs su tam tikrais Konstitucijos pakeitimais ar papildymais. Toks konstitucinis reguliavimas sudaro prielaidas nenutrūkstamai gausinti teisminės veiklos patyrimą, formuoti ilgalaikę Konstitucijos normų interpretavimo kultūrai, tradicijai.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra optimali, nes Teismas kontroliuoja tik aukščiausios teisinės galios teisės aktų konstitucingumą. Teismo įgaliojimų sričiai nepriklauso ministerijų, kitų valdymo institucijų, tarp jų apskričių administracijų, teisės aktų teisėtumo tikrinimas. Konstitucinis Teismas taip pat nevertina, ar savivaldybių aktai derinasi su Konstitucija ir įstatymais. Šiuos klausimus sprendžia atitinkamai bendrosios ir administracinės jurisdikcijos teismai.

Iš Konstitucijoje suformuluotos Konstitucinio Teismo kompetencijos seka svarbiausia išvada – pagrindinė Teismo funkcija yra tikrinti, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Įgyvendindamas šią funkciją, Konstitucinis Teismas vykdo ir pagrindinę savo priedermę – užtikrina Konstitucijos viršenybę Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje, nes būtent teisės normų kuriamoje veikloje dažniausiai pažeidžiamos konstitucinės normos ir nuostatos, prasilenkiama su principais, kurie tiesiogiai suformuluoti Konstitucijoje⁴.

Teorijoje nėra vieningos nuomonės ar konstitucinės priežiūros institucijų priimami teisės aktai, kuriais teisės norma pripažįstama prieštaraujančia konstitucijai yra teisės norminiai aktai, ar konstituciniai teismo precedentai. “Pastaraisiais ypač metais padažnėjo teismų kreipimaisi į Konstitucinį Teismą. Pagal Konstitucijos 110 str. teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, kad

---

⁴ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė, Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas. 2003, P.130.

įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spęsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Pirmaisiais metais po Konstitucijos priėmimo tokių prašymų buvo nedaug, tačiau laikui bėgant teismai suprato šio kreipimosi svarbą, ėmė vertinti ne tik bylos faktus, bet ir byloje taikomų teisės aktų teisėtumą.”⁵

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 107 str. 2 d. Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami. Maža to, Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. 2 d. nustatyta, kad “Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams”, o 5 d., kad “Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį ne konstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat aktą ar jo dalį”.⁶

Taigi, neabejotina, jog Konstitucinio Teismo nutarimai turi norminį pobūdį, jie yra privalomi visiems konstitucinių teisnių santykių subjektams ir yra garantuoti valstybės prievarta, tačiau ne mažiau neabejotina ir Konstitucinio Teismo nutarimų precedentinio pobūdžio tendencija, nes kaip minėta šie nutarimai vienodai privalomi ir teismams.

Prof. Dr. Egidijus Kūris, būdamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėju, teigė, jog “Kol konstitucinis teismas nėra suformulavęs savo pozicijos dėl tam tikrų Konstitucijos nuostatų turinio prasmės, dėl šių dalykų galima ginčytis be galo, ir gali būti toleruojamos įvairios nuomonės, bet tai – tik teorinės diskusijos. Konstitucinio reguliavimo turinys atkleidžiamas tik oficialiai aiškinant konstituciją t. y. plėtojant konstitucinę doktriną kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalykas. Ar tam tikros nuostatos, kaip principai arba normos turi konstitucinį statusą, vienareikšmiškai galima pasakyti tik tada, kai yra suformuluota atitinkama konstitucinė doktrina. O iki tol – quod pendet, non est pro eo quasi sit (tai kas nenuspręsta tarsi neegzistuoja)”⁷.

Taigi, iš to sektų, jog ir Konstitucinė doktrina negalima be Konstitucinio Teismo sprendimo, o tai dar labiau juos priartina prie precedentinio statuso.

Priversti valdžią laikyti teisės normų ir visų pirma konstitucijos – vienas iš demokratinės visuomenės rūpesčių. Tai nuolatinės, nesibaigiančios pastangos. Konstitucinė justicija yra vienas iš institutų, sukurtų šiam tikslui siekti. Konstitucinio Teismo sprendimai daro įtaką ne tik politinės sistemos funkcionavimui. Beveik visada yra paliečiami ir asmens-visuomenės-valstybės santykiai. Teisės valdoma valdžia - idėja, pagrindžianti konstitucinės

---

⁵ JARAŠIŪNAS, E. Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė, Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija. Vilnius: Lietuvos Teisės Universitetas. 2003, P.150.

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr.6-120.

⁷ KŪRIS, E. Konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. P. 14

justicijos prasmingumą. Tai reiškia, kad stiprėja konstitucijos teisinė apsauga, kad Konstitucinis Teismas iš tikrųjų yra veiksmingas visuomenės bendro sutarimo, grindžiamo pagarba Konstitucijai instrumentas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos reikšmės pripažinimas patvirtina, kad konstitucinė justicija tampa šalies politinės sistemos savastimi. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos tiesioginė įtaka politinės sistemos funkcionavimui rodo šios aplinkybės: proceso Konstituciniame Teisme pripažinimas nauja visiems privalomo sprendimo priėmimo stadija; teisinės argumentacijos reikšmės didėjimas priimant politinius sprendimus; politinio proceso subjektų dažni kreipimaisi į Konstitucinį Teismą su prašymu remiantis teise spręsti iškilusias problemas; politinei kalbai darosi vis būdingesnė teisinė argumentacija, konstitucinės kultūros formavimas.⁸

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai tiriant civilinės atsakomybės instituto atitikimą Konstitucijai reikšmingi tuo aspektu, kad formuoja civilinės atsakomybės sampratą bei taikymo sąlygas tais atvejais, kai situacija nėra vienareikšmiškai abibrėžta teisės aktuose. Tokiu būdu tėra vienas kelias – tirti ar konkreti situacija neprieštarauja Konstitucijai.

---

⁸ JARAŠIŪNAS, E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 99.

2. Civilinės atsakomybės instituto reikšmė teisės sistemoje

Visais laikais skirtingų teorinių doktrinų bei filosofinių krypčių atstovai teisinę atsakomybę aiškino nevienodai, nes jų pažiūras veikė valstybės, kuriose jie gyveno, konkretūs laikmečiai ir jų metu visuomenės įtakai turėję reikšmės autoritetai, moralinės nuostatos ir kt. Dažniausiai teisinę atsakomybę bandyta suvokti apibrėžiant atsakomybę apskritai, tačiau ne visuomet tai pavykdavo padaryti nepasinaudojant pačia nežinoma sąvoka: „*Atsakomybė* yra pasirengimas *atsakyti* už savo poelgius⁹“ (L. Archangelskis). Šiuo atveju mes nežinome, ką reiškia *atsakyti*. Todėl žymiai suprantamesnės tos sąvokos, kuriose atsakomybė yra siejama su pareiga: „Atsakomybė yra pareiga ištesėti prisiimtus bei patikėtus uždavinius, o vienaip ar kitaip nusikaltus, savo kaltę atlyginti.“ „Atsakomybė – tai pareigos valstybei ir visuomenei suvokimas¹⁰.“ (I. S. Samoščenko) Atsakomybė aiškinama per pareigą todėl, kad atsakomybės suvokimas gali atsirasti tik kartu su visuomene ir egzistuoja tik visuomenėje. Kadangi žmonės gyvena drauge, jie negali atskirai įgyvendinti savo subjektinių teisių, kartu nevykdydami atitinkamų pareigų šalia esančiajam. Nes tik per pareigas yra galima kiekvieno asmens teisių apsauga ir apskritai, bendras žmonių gyvenimas. Todėl pareigą galime laikyti veiksmu, kuris padeda suvokti tiek teisinę atsakomybę, tiek pačią atsakomybę.

Gausiuose teisinės literatūros šaltiniuose yra skirtingai išdėstyti požiūriai į teisinę atsakomybę. Visų jų apžvelgti neįmanoma, bet galima išskirti tris teorijas, kurios yra dažniausiai apibūdinamos¹¹:

1. Valstybinės prievartos teorija
2. Pareigos teorija
3. Teisinio santykio teorija

Pirmosios teorijos šalininkų teigimu, teisinė atsakomybė yra valstybės prievarta, kuri yra atsakomoji reakcija į įvykdytą teisės pažeidimą, ir ši prievarta turi užtikrinti teisės normų reikalavimų įgyvendinimą. Teisinė atsakomybė yra atitinkamų baudinių sankcijų taikymas teisės pažeidėjui, dėl ko šis patiria tam tikrų asmeninių, turtinių ir kitokių nuostolių.

Pareigos teorija yra grindžiama teisinės atsakomybės sutapatinimu su teisės pažeidėjo pareiga atsakyti už savo neteisėtus veiksmus. Pažeidėjas ne tik atsako už savo veiksmus, juos įvertina, bet taip pat ir patiria neigiamą poveikį savo teisių atžvilgiu.

---

⁹ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 79

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem. P. 80

Teisinio santykio teorijos atstovai atsakomybę apibūdina kaip ypatingą specifinį teisinį santykį, kuris susideda iš asmens pareigos paklusti teisės normoms. Atsakomybė yra socialinis santykis tarp subjekto (pvz., piliečio) ir socialinės kontrolės sistemos. O atsakomybės pasekmė yra sankcija. Atsakomybę galima suskirstyti į dvi rūšis: ta, kuri taikoma nepriklausomai nuo nukentėjusio asmens valios (administracinė arba baudžiamoji atsakomybė), ir tokia, kurioje teisės pažeidėjas atsakomybėn traukiamas įgalinto asmens (civilinė atsakomybė, atsakomybė pagal darbo teisę).¹²

Yra žinomi ir kitokie teisinės atsakomybės aiškinimo būdai. Vienas iš jų – skirstymas į pozityvią ir negatyvią atsakomybę. Pozityvioji teisinė atsakomybė pasireiškia teigiamu asmens elgesio vertinimu ir atsiranda vykdant teigiamas ir naudingas visuomenei funkcijas bei pasireiškia vieno teisinio santykio subjekto atskaitingumu ir atsakingumu kitam subjektui. O negatyvioji teisinė atsakomybė yra aiškinama kaip santykis tarp teisės pažeidimą padariusio asmens ir valstybės, kada ji taiko atitinkamas sankcijas, kurios pasireiškia neigiamai ir nepalankiai teisės pažeidėjo atžvilgiu. Tačiau toks teisinės atsakomybės skirstymas yra kritikuojamas kaip pernelyg platus, nekonkretizuojantis.

Apibendrinami teisinės atsakomybės teorijas, galėtume išskirti bendrus bruožus, kurie galėtų būti tarsi teisinės atsakomybės atsiradimo požymiai ar jos egzistavimo etapai¹³:

- pažeidimas (t.y. elgesio neatitikimas tam tikram pageidaujama elgesio modeliui);
- atsakomoji reakcija į pažeidimą (jeigu teisės pažeidimas yra toks stiprus, kad net paveikia kito asmens laisvą naudojimąsi savo teisėmis, tai jis reikalauja atsiradusių pasekmių šalinimo);
- valstybės dalyvavimas, t.y. įsikišimas į teisės pažeidimu nulemtų teisinių santykių atsiradimą (valstybė gali dalyvauti dviem atvejais: tiesiogiai, kai tai yra tiesiogiai numatyta įstatymuose ir ji taiko juose numatytas sankcijas; ir netiesiogiai (kai asmenys patys įstatymuose nustatytais būdais gali taikyti tam tikras sankcijas už savo teisių pažeidimus, o valstybė prižiūri, kad to būtų laikomasi geranoriškai).

Jei yra šie požymiai, vadinasi, teisinė atsakomybė atsirado.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK) 6.245 straipsnio 1 dalyje apibrėžiama civilinės atsakomybės sąvoka¹⁴:

„Civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)“¹⁵.

¹² MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P.18

¹³ VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 83

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

Civilinę atsakomybę suprantame kaip turtinę prievolę, kurios turinys yra specifinis – kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, kuriuos jis patyrė dėl skolininko neteisėtų veiksmų, o skolininkas privalo atlyginti padarytą žalą arba sumokėti baudą ar sutartus delspinigius (tai sankcija, kuri gali būti nustatyta įstatymuose, arba aptarta sudarant konkrečią sutartį). Civilinė atsakomybė pasireiškia turtinėmis poveikio priemonėmis, kurių rūšys, taikymo sąlygos ir tvarka nustatyta civilinėje teisėje, tačiau ji atsiranda ne iš šių teisės normų, o iš konkretaus padaryto teisės pažeidimo, kuri reguliuoja minėtosios normos. Dar tiksliau galėtume apibrėžti, kad civilinė atsakomybė atsiranda susidarius atsakomybės santykiui tarp teisės pažeidėjo ir nukentėjusiojo, ir ji dažniausiai tampa papildoma prievole, nes paprastai skolininkas vis tiek turi įvykdyti tą pagrindinę prievolę, dėl kurios ir kilo atsakomybė (pvz., turi pateikti prekes, grąžinti daiktą ir pan.). Kartais tai gali būti ir visiškai nauja prievolė, jeigu teisės pažeidimas nesusijęs su šalių tarpusavio prievolėmis, arba kai pagrindinė prievolė pasibaigia ir lieka tikta civilinė atsakomybė (pvz., kai pasibaigia tiekimo sutartis, pirkėjas atsisako papildomų prekių tiekimo ir lieka tikta atsakomybė už nepateiktas prekes). Atsakomybė paprastai yra pareiga atlyginti žalą natūra ar sumokėti baudą, ir tai yra įtvirtinta kaip prievolė, kuri užtikrinama atitinkamų prievartos priemonių taikymu.¹⁶

Siekiant trumpai ir konkrečiai paaiškinti civilinės atsakomybės sąvoką, galime išskirti pagrindinius apibendrinančius bruožus¹⁷:

1. Atsakomybė – tai sankcija, kuri nustatoma įstatymu ar aptariama sutartyje;
2. Atsakomybės atsiradimo pagrindas yra teisės pažeidimas;
3. Atsakomybe pasireiškiančios nenaudingos turtinės pasekmės teisės pažeidėjui, tiesiogiai proporcingos jo padarytai žalai;
4. Atsakomybė gali būti arba papildoma, arba nauja prievolė;
5. Atsakomybė įgyvendinama valstybės prievarta arba galimybe ją taikyti.

Civilinę atsakomybę nuo baudžiamosios ir administracinės nuosavybės skiria šie požymiai¹⁸:

Skiriasi atsakomybės tikslas ir paskirtis: civilinės atsakomybės tikslas yra kompensuoti padarytą žalą, administracinės ir baudžiamosios – nubausti ir perauklėti pažeidėją, užkirsti kelią naujiems pažeidimams ir nusikaltimams ateityje.

Skiriasi taikymo tvarka: civilinė atsakomybė taikoma savanoriškai ir priverstinai, pastaruoju atveju tiek civilinio proceso, tiek arbitražo tvarka, tiek administracine tvarka

---

¹⁵ AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E. *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004. P. 19

¹⁶ MIKELĖNAS, V *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Pirmas tomas. Justitia, Vilnius, 2003.

¹⁷ VASARIENĖ, D. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002. P.212

¹⁸ MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 127

(ATPK 37, 371 straipsniai), net ir baudžiamojo proceso tvarka (BPK 65-70 straipsniai); administracinė atsakomybė taikoma tik administracinio proceso tvarka; baudžiamoji atsakomybė taikoma tik baudžiamojo proceso tvarka.

Skirtingi taikymo terminai: civilinės atsakomybės bendras taikymo terminas apibrėžtas 3 metais, nepriklausomai nuo civilinės atsakomybės rūšies ir dydžio, terminą numato Civilinis kodeksas (1.125 straipsnis, buvo 84 straipsnis)¹⁹, praleistas terminas gali būti atstatomas teismo; baudžiamoji atsakomybė taikoma pagal Baudžiamojo kodekso nustatytus terminus, kurie yra skirtingi kiekvienai nusikaltimų grupei, numatyta įstatymu, priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo, galimos sankcijos griežtumo (BK 49 straipsnis)²⁰. Praleistas terminas negali būti teismo atstatomas, po jo pasibaigimo baudžiamoji atsakomybė negali būti taikoma. Administracinė atsakomybė taikoma pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytus terminus (ATPK 35 straipsnis)²¹, kurie yra neilgi, nustatyti atsižvelgiant į tai, kad atsakomybė nustatyta už lengvesnius nei nusikalstami pažeidimus, įstatymo numatytais atvejais terminas gali būti prailginamas, bet ne ilgiau kaip vieneriems metams.

Skirtingi atsakomybės atsiradimo pagrindai: civilinė atsakomybė atsiranda dėl sutarties pažeidimo (nesilaikant iš anksto prisiimtos prievolės) ar delikto (pažeidžiant asmens absoliutinio pobūdžio teisę, kurios niekam nevalia pažeisti, jeigu jis įstatymu ar kitu būdu neįgaliotas tai padaryti), sukuriant neigiamas turtines pasekmes – žalą, be žalos turtinė atsakomybė jokių atvejų neatsiranda, civilinės atsakomybės pagrindas yra neigiamos turtinės pasekmės, atsirandančios dėl nevykdymo teisinės pareigos, numatytos bet kokios rūšies teisės normose (civilinės, baudžiamosios, administracinės ir kitose); administracinė atsakomybė atsiranda padarius administracinį teisės pažeidimą, t.y. priešingą teisei kaltą veiką, kuria kėsiamasi į nustatytą tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, o už tai skiriamos administracinės nuobaudos. Neigiamos pasekmės materialiaja prasme ne visada reikalingos administracinei atsakomybei atsirasti; baudžiamoji atsakomybė atsiranda padarius nusikaltimą, t.y. baudžiamojo įstatymo numatytą pavojingą veiką, kuria kėsiamasi į baudžiamojo įstatymo ginamas vertybes ir gėrius, o už tai skiriama kriminalinė bausmė. Neigiamos turtinės pasekmės ne visada reikalingos atsakomybei atsirasti²².

Skirtingi individai inicijuoja atsakomybės taikymą: civilinė atsakomybė yra visada taikoma nukentėjusiojo iniciatyva, kadangi tai yra privataus asmens reakcija į privataus intereso pažeidimą, ji taikoma privataus asmens interesais. Valstybė, prašydama taikyti turtinę atsakomybę, civilinių teisinių santykių sferoje veikia kaip privalus asmuo;

¹⁹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

²⁰ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741

²¹ Lietuvos Respublikos Administracinės teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius: Saulužė, 2002

²² MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 129

administracinė ir baudžiamoji atsakomybė taikoma valstybės iniciatyva, šios atsakomybės taikymu valstybė reaguoja į viešo intereso pažeidimą. Valstybė, taikydama viešąją atsakomybę, veikia kaip viešas asmuo.

Skirtinga kaltės samprata, jos reikšmė ir atsakomybės sąlygų įrodinėjimo taisyklės: civilinėje atsakomybėje kaltė suvokiama kaip asmens elgesio išorinis vertinimas, tai yra asmens faktinio elgesio lyginimas su tuo elgesio modeliu, kaip jis turėjo elgtis, kad niekam nepadarytų žalos, atsakomybei taikyti neturi reikšmės atsakovo kaltės formos (tyčia, neatsargumas), nėra civilinę atsakomybę sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių. Todėl neturi reikšmės, kaip asmuo vertina savo elgesį – gailisi dėl padarytos žalos, pasižada daugiau taip nenusižengti. Ieškovas neprivalo įrodyti atsakovo kaltės, kadangi atsakovo kaltė laikoma iš anksto nustatyta – preziumuojama. Norėdamas išvengti žalos atlyginimo, atsakovas privalo įrodyti, kad žala padaryta ne dėl jo kaltės, t.y. kad žala atsirado dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo žmogaus apskritai (gamtos jėgų ir pan.), dėl kitų asmenų, už kuriuos atsakovas nėra atsakingas, dėl paties nukentėjusiojo kaltės (reikiamais atvejais tyčios ar didelio neatsargumo ir pan.), ar kad jis teisėtai padarė žalą (gynėsi, veikė būtino reikalingumo būklėje ir pan.), ar buvo įgaliotas žalą padaryti (veikė teisėto teisinio akto pagrindu, pagal nukentėjusiojo sutikimą ar nurodymą ir pan.); įrodymai yra bet kokie duomenys, įrodinėjimo priemonių sąrašas nėra baigtinis; kiekviena iš šalių įrodinėja tas aplinkybes, kuriomis remiasi; administracinėje ir baudžiamojoje atsakomybėje kaltė suprantama kaip asmens elgesio vidinis vertinimas, t.y. ar asmuo savo elgesį galėjo suvokti ir suvokė kaip priešingą teisei, tačiau vis tiek elgėsi netinkamai. Nuo kaltės formos (tyčios, neatsargumo) priklauso, ar atsakomybė apskritai atsiras, o asmens požiūris į padarytą nusizengimą (prisipažinimas, gailėjimasis, pasižadėjimas nenusižengti, atsiprašymas ir kt.) turi įtakos skiriant nuobaudą (gali būti jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė). Skiriant bausmę asmeniui galioja nekaltumo prezumpcija, asmuo laikomas nekaltas tol, kol jo kaltė nėra nustatyta ir įrodyta įstatymo numatyta tvarka, kaltę privalo įrodyti kaltintojas²³.

Skirtingos taikomų sankcijų rūšys ir jų prigimtis: civilinė atsakomybė pasireiškia turtinio pobūdžio poveikio priemonių taikymu, kurių tikslas yra atkurti nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį iki tos, kuri buvo prie padarant pažeidimą, todėl atlyginama tikroji žala, kitos išlaidos ryšium su žala ir negautos pajamos; poveikio priemonės nenukreiptos į asmenį, jos taikomos nukentėjusiojo naudai; administracinė ir baudžiamoji atsakomybė realizuojama administracinės nuobaudos ar kriminalinės bausmės paskyrimu, baudimu siekiama paveikti nusizengusį ar nusikaltusį asmenį, jei bausmė yra turtinio pobūdžio (konfiskacija, bauda, dalies atlyginimo išieškojimas), ji taikoma ne nukentėjusiojo, o valstybės naudai. Civilinė

---

²³ Ibidem.

atsakomybė gali būti taikoma kartu su administracine ar baudžiamąja atsakomybe, tačiau gali būti taikoma ir nepriklausomai nuo kitų rūšių atsakomybės taikymo²⁴.

Apibendrinant ir darant išvadas iš šiame skyriuje anksčiau pateiktos medžiagos pažymėtina, kad civilinės atsakomybės samprata ir jos išraiška civiliniuose santykiuose yra tarsi kertinis akmuo, kuris užtikrina civilinių santykių tarp iš esmės lygiaverčių subjektų stabilumą, tęstinumą, atlieka atgrasomąją funkciją, o taip pat, jei dviejų subjektų civiliniai santykiai susikomplicavo taip, kad nerandama kelio išspręsti ginčą taikiu būdu, atlieka materialinio kompensavimo funkciją nukentėjusiai šaliai, ten kur jos reikia. Iš čia galima nutiesti paraleles su baudžiamojo kodekso ar administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsniuose esančiomis sankcijomis, kurios tarpusavyje negali būti lyginamos dėl daugelio priežasčių, bet šiuo atveju tai yra geras pavyzdys išreiškiantis civilinės atsakomybės reikšmę siekiant nubausti prasikaltusįjį. Bausmė gali būti išreikšta bauda arba delspinigiais²⁵. Civilinės atsakomybės institutą nagrinėjant žalos ar nuostolių atlyginimo aspektu pažymėtina, kad skirtingai nuo BK ir ATPK straipsniuose esančių sankcijų, kuriose nustatytos konkrečios bausmės išreikštos minimaliomis ir maksimaliomis reikšmėmis, privalomų atlyginti žalos ar nuostolių dydis sutartinės atsakomybės atveju gali būti, tačiau ne visada yra aptartas ir įvardintas konkrečia suma, o deliktinės atsakomybės atveju atlyginimo dydis negali būti nustatytas dėl deliktinės atsakomybės ypatybės – tai yra nesutartinė prievolė t.y. kylanti iš nesutartinių santykių tokiu būdu neįmanoma aptarti atlygintinos – žalos dydžio. Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju kompensacijos dydis bus nustatomas atsižvelgiant į praktiškai visas su tuo įvykiu susijusias aplinkybes.

---

²⁴ Ibidem.

²⁵ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, 258 str.2 d. // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74

3. Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas Konstitucinio teismo praktikoje

Kaip jau buvo minėta Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas jo kompetencijai priskirtinas bylas tiria tiek viso akto, tiek ir jo dalies atitikimą Konstitucijai ar įstatymams bei teisės doktrinai. Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią ta apimtimi, kuria Teismas pripažino teisės aktą prieštaraujantį Konstitucijai ir yra galutiniai ir neskundžiami. Jie yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, įmonėms, įstaigoms, pareigūnams ir piliečiams. Visi teisės aktai priimti remiantis nekonstituciniu teisės aktu turi būti panaikinti. Konstitucinio teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį²⁶.

Konstitucinio Teismo praktikoje jo kompetencijos ribose yra teikiami aiškinimai ir civilinės atsakomybės srityje. Nutarimuose aiškinami civilinės sampratos, rūšių, žalos ir nuostolių, civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės, pareigos atlyginti padarytą žalą klausimai.

Turint omenyje, kad šio darbo tikslas nėra nagrinėti civilinės atsakomybės institutą apskritai, o nagrinėti jį tik tais aspektais, kuriais civilinės atsakomybės institutas yra nagrinėtas Konstitucinio Teismo nutarimuose. Toliau ši dalis yra suskirstyta segmentais, kurių kiekvieno pavadinimas atspindi Konstituciniame teisme nagrinėto civilinės atsakomybės instituto aspektą.

3.1. Subjektai

Norint kalbėti apie civilinės atsakomybės subjektus detaliau, pirmiausia reikėtų aptarti subjekto sąvoką. Subjektas [lot. subjectum] teisine prasme reiškia fizinį asmenį (pilietį) arba juridinį asmenį (įstaigą, įmonę, organizaciją), kurį teisės normos įgalina turėti teisių ir prisiimti pareigų²⁷.

Be subjekto sąvokos reikia paminėti ir civilinį teisinį subjektiškumą, kurio buvimas automatiškai sąlygoja subjekto galimybę ir, esant tam tikroms sąlygoms, prievolę būti civilinės atsakomybės subjektu. Civilinis teisinis subjektiškumas suponuoja tam tikrų reikalavimų subjektui buvimą. Jei subjektas atitinka subjektiškumo reikalavimus, tuomet jo buvimas civilinės atsakomybės subjektu nekelia abejonių.

²⁶ JARAŠIŪNAS, E. *et al.* Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2002, p. 259.

²⁷ Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.terminai.lt/zodynas/subjektas>. [žiūrėta 2010-04-11]

Civilinį teisinį subjektiškumą sudaro du elementai: civilinis teisnumas ir civilinis veiksnumas. Abi šios sąvokos yra apibrėžtos Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (toliau - CK). Taigi, CK 2.1 straipsnis civilinį teisumą apibrėžia kaip galėjimą turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas visiems fiziniams asmenims²⁸. Sekantis CK 2.2 straipsnis detalizuoja įvykius kuomet civilinis teisnumas įgyjamas ir kuomet išnyksta t.y. atsiranda fiziniam asmeniui gimus ir išnyksta jam mirus. Tačiau vien tik civilinis teisnumas neapibrėžia civilinio teisinio subjektiškumo. Antrasis elementas sudarantis minėtąjį institutą – civilinis veiksnumas. Civilinio veiksnumo sąvoką įtvirtina CK 2.5 straipsnis, kuris skamba taip: fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų²⁹. Juridinių asmenų, tame tarpe ir Valstybės bei jos institucijų, teisnumas bei veiksnumas atsiranda tuo pačiu metu t.y., juos įsteigus.

Apibendrinus šiuos reikalavimus kartu gauname bendrą asmens, kuris gali būti civilinės atsakomybės subjektu, charakteristiką.

Subjektai teisinėje sistemoje, priklausomai nuo suteiktų valdingų įgaliojimų buvimo arba nebuvimo, skirstomi į viešosios ir privačiosios teisės subjektus. Toks skirstymas apsprendžia subjektų vietą teisinėje sistemoje, jų galias vienas kito atžvilgiu ir tam tikras išimtis. Viešosios teisės subjektų samprata sąlygota jų išskirtine padėtimi ir deleguotais įgaliojimais, kurie nustato jų viršenybę užtikrinant valdinių įgaliojimų vykdymą privačiosios teisės subjektų atžvilgiu. Tačiau tokios padėties nustatymas viešosios teisės reguliuojamiems santykiams visiškai nereiškia, kad atsiradus santykiams, kurie yra civilinės teisės reguliavimo dalykas, viešosios teisės subjektai nėra lygiateisiai su privačiosios teisės subjektais.

Apibendrinant pasakytina, kad civilinių arba kitaip tariant privatinės teisės santykių esmė, kalbant apie šių santykių subjektus – tame, kad privatinė teisė, jos reguliuojamų santykių rėmuose, „sulygina“ net ir tuos asmenis, kurių padėtį, esant santykiams reguliuojamiems kitų teisės šakų, materialinės ar procesinės teisės normos reguliuoja toli gražu nevienodai.

Bendrais bruožais aptarus civilinį teisinį subjektiškumą, kuris nustato pagrindus kuomet asmuo gali tapti civilinės atsakomybės instituto subjektu, toliau darbe analizuojami konkretūs Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais Konstitucinis teismas nagrinėja civilinės atsakomybės institutą subjektų aspektu.

---

²⁸ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

²⁹ Ibidem.

Nagrinėjant subjekto sąvoką svarbu parodyti Konstitucinio Teismo poziciją formuojant asmens ir Valstybės bei jos pareigunų santykių pagrindus.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 dienos nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, kad Konstitucija yra antimažoritarinis aktas; ji gina individą. Valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisto kėsimosi ar ribojimo, nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemones. Konstitucija yra grindžiama universaliomis, nekvestionuojamomis vertybėmis, *inter alia* pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu ir jų gerbimu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas). Šiame kontekste paminėtina, jog Konstitucijos 18 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimas reiškia *inter alia* tai, kad žmogui *ipso facto* priklauso teisės ir laisvės, kurios yra neatskiriamos nuo jo asmens ir kurios negali būti iš jo atimtos. Prigimtines žmogaus teisės – tai individo prigimtines galimybes, užtikrinančios jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai)³⁰. Nutarime yra pasisakoma ir dėl pagrindinės valstybės funkcijos siekiant ginti ir puoselėti Konstitucijoje nustatytas vertybes: teise ir teisingumu grindžiamos demokratinės valstybės viena svarbiausių priedermių – gerbti, ginti ir saugoti tas vertybes, taip pat ir žmogaus teises ir laisves, kuriomis yra grindžiama pati Tautos priimta Konstitucija ir kurių realus įtvirtinimas, gynimas ir apsauga yra pačios valstybės *raison d'être*; priešingu atveju valstybė negalėtų būti laikoma bendru visos visuomenės gėriu³¹.

Bylos nagrinėjimo eigoje buvo suformuluota nuomonė nustatanti ypatingą valstybės pareigunų veiksmų teisėtumo koncepciją. Tokia koncepcija grindžiama tuo, kad valstybės pareigūnai savo veiksmais išreiškia valstybės valią ir netinkamais veiksmais galimai diskredituotą valstybę. Pagal Konstituciją valstybė ne tik turi užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo kitų asmenų neteisėtų kėsinių, bet ir jokių būdu neleisti, kad į jas neteisėtai kėsintųsi, jas pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai (Konstitucinio

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

³¹ Ibidem.

Teismo 2000 m. birželio 30 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai). Šiame kontekste pabrėžtina, kad valstybės institucijas, pareigūnus (ir tada, kai jie vykdo jiems patikėtas funkcijas, ir tada, kai neįgyvendina jokių savo įgaliojimų) žmonės pagrįstai gali laikyti valstybės valios reiškėjais ar vykdytojais. Valstybės institucijos, pareigūnai jokiais aplinkybėmis negali veikti *ultra vires*, neteisėtais veiksmais pažeisti žmogaus teisių ir laisvių. Antraip būtų griauamas žmonių pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais ir teise, tarptų teisinis nihilizmas. Toleruojant valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtus veiksmus, kuriais pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, neužkertus jiems kelio atsirastų didžiulis socialinis disbalansas, būtų pažeista pamatinė pusiausvyra, kai žmogus iš esmės neturi priemonių, galimybių pasipriešinti valstybės – galingo mechanizmo – savivalei ir, paliktas be veiksmingos institucionalizuotos pagalbos, yra gniuždomas visa valstybės mechanizmo jėga³².

Renkant medžiagą šiai daliai buvo pasirinktas nagrinėti Konstitucinio teismo nutarimas, kuriuo, autoriaus nuomone, Konstitucinis teismas nagrinėjo subjekto problematiką civilinės atsakomybės instituto aspektu. Apibrėžiant konkretesnes minėtu nutarimu nagrinėtas problematinės sritis, pasakytina, kad Konstitucinis teismas nustatė civilinės atsakomybės subjekto prievolės atlyginti padarytą žalą ribas, kai asmuo pats padaro žalą savo turtui. Šiuo nutarimu Teismas taip pat išaiškina civilinės atsakomybės ribas, kai subjekto veiksmai savo paties turto atžvilgiu, be asmeninio turto vertės sumažėjimo, padaro žalos ir aplinkai.

1998 m. birželio 01 dienos nutarime Konstitucinis Teismas sprendė dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Kalbant konkrečiau ar minėtasis Vyriausybės nutarimas atitiko Konstitucijos 23 straipsnį, o būtent "už padarytą miškams žalą išieškotos [...] lėšos sumokamos į miškų urėdijų ir nacionalinių parkų miško auginimo fondą [...], kai žala padaryta kitų juridinių ar fizinių asmenų miškams šių asmenų neteisėtais veiksmais"³³. Šis nutarimas darbo temos aspektu yra reikšmingas tuo, kad Konstituciniam Teismui teko iš principo nagrinėti problemą, kuri, ją išreiškus kitaip, būtų formuluotina tokiu būdu: ar gali fizinis, ar juridinis asmuo, nuosavybės teise valdantis mišką, būti patrauktas civilinės atsakomybės, t.y. būti civilinės atsakomybės subjektu, už tai, jog padarė žalą savo paties nuosavybės teise valdomam turtui (miškui)? Ar tokia padėtis neprieštarautų nuosavybės neliečiamumo principui, įtvirtintam Konstitucijos 23 straipsnyje?

---

³² Ibidem.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 1998 m. birželio 01

Pareiškėjas savo poziciją argumentavo tuo, kad Konstitucijos 23 straipsnyje skelbiama, jog nuosavybė neliečiama, nuosavybės teises saugo įstatymai. Pareiškėjo nuomone, miško savininkas savavališkai, t. y. neteisėtai, kirsdamas nuosavą mišką padaryti žalą gali tik sau. Atsakomybė už tokią pažaidą numatyta Administracinių teisės pažeidimų kodekso 62 straipsnyje, tačiau joks kitas įstatymas - Civilinis kodeksas, Miškų įstatymas ir pan. – nenustato savininko atsakomybės už nuosavybės teise priklausančio miško iškirtimą ir žalos atlyginimą³⁴. Pareiškėjas taip pat teigė, kad tokio pobūdžio sankcijos numatymas apriboja savininko teisę disponuoti savo turtu³⁵. Tokia pareiškėjo pozicija yra visiškai pagrįsta bei atitinkanti Konstitucijos 23 str. nuostatas, kurios užtikrina disponavimo privačia nuosavybe tiesės, kuri iš esmės yra laisvosios rinkos ekonomikos ir ją sąlygojančios visuomeninės sanklodos, pagrindas viešpatavimą kitų teisių atžvilgiu. Tačiau nagrinėjant Konstituciją kaip vientisą teisės aktą, pasakytina, jog ir nuosavybės teisei yra nustatyti apribojimai, kurie pasireiškia Miškų įstatymo³⁶ II skyriuje nustatytais imperatyviomis miškų savininkų, nuomotojų ar naudotojų pareigomis, kurios daiktines teises į kitokio pobūdžio objektus (neturinčius valstybės atžvilgiu tokios reikšmės) turinčių asmenų neįpareigoja. Tokio teiginio pagrįstumą patvirtina Konstitucinio Teismo nutarime buvo pateikta prof. habil. dr. V. Mikelėno išvada, kurioje pabrėžiama, kad miškas yra ypatingas nuosavybės teisės objektas, turintis svarbią reikšmę visai visuomenei, atmosferai ir kitiems gyvybiniams planetos egzistavimo veiksniams. Miškų įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatyti privačių miškų tvarkymo ir naudojimo apribojimai yra pateisinami, nes gina viešąjį interesą. Tokią teisę valstybei suteikia Konstitucijos 46 straipsnio trečioji dalis³⁷. Teismui pateiktoje išvadoje prof. habil. dr. V. Mikelėnas taip pat išreiškė nuomonę, kad Vyriausybė veikė *ultra vires* nustatydamas miško valdytojo prievolę atlyginti žalą mokant išieškotas sumas į urėdijų ir nacionalinių parkų miško auginimo fondą.³⁸

Nagrinėdamas šią bylą KT pirmiausia atkreipė dėmesį į Konstituciją, kurios 23 straipsnio pirmojoje dalyje yra įtvirtintas nuosavybės neliečiamumo principas: "Nuosavybė neliečiama". Taigi tik savininkas, kaip subjektinių teisių į turtą turėtojas, turi išimtinę teisę tą turtą valdyti, naudoti bei disponuoti juo. Kartu savininkas turi teisę reikalauti, kad kiti fiziniai ir juridiniai asmenys, taip pat ir valstybė nepažeistų nuosavybės teisių, kadangi daiktinės teisės yra *erga omnes* pobūdžio. Konstitucijos 23 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta:

---

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Lietuvos Respublikos Miškų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 96-1872

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 1998 m. birželio 01

³⁸ Ibidem.

"Nuosavybės teisės saugo įstatymai"³⁹. KT sistemiškai aiškino Konstitucijos 23 straipsnį kartu su 28 str., kuris subjektui įgyvendinančiam savo teises nustato privalomumą laikytis kitų teisės aktų reikalavimų - "Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių"⁴⁰ ir 54 str., kuris nustato Valstybės pareigą rūpintis aplinka: "Valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos išteklių"⁴¹. Minėti Konstitucijos straipsniai yra pagrindas nustatyti savininkui tam tikrus ribojimus kitų asmenų atžvilgiu valdant turtą nuosavybės teise. Tai reiškia, kad nuosavybės teisė nėra absoliuti. Valdant turtą privalu atsižvelgti į kitų asmenų, valstybės, gamtosaugos ir kitus interesus.

Bylos nagrinėjimo eigoje, kartu su suinteresuotų šalių nuomonėse pateiktais argumentais, Konstitucinis Teismas pateikė savo išaiškinimus ir poziciją prievolinės teisės klausimais. Pasisakydamas šiais klausimais Konstitucinis Teismas iš esmės interpretavo gaires ir nurodė pagrindus, kuriais remiantis buvo pagrįstas priimtas nutarimas. „Pažymėtina, kad savininkas savavališkais veiksmais, kirsdamas privačios nuosavybės teise jam priklausantį mišką, gali sukelti dvejopus teisinius padarinius. Pirma, miško savininkas pažeidžia įstatymo ar poįstatyminio teisės akto nustatytą privačių miškų tvarkymo ir naudojimo tvarką, t. y. jis padaro teisės pažeidimą, už kurį gali būti traukiamas teisinė atsakomybė. Antra, miško savininkas, savavališkai kirsdamas nuosavą mišką, gali padaryti žalą ir aplinkai. Tokiu atveju nepriklausomai nuo administracinės ar baudžiamosios atsakomybės taikymo gali atsirasti ir prievolė atlyginti padarytą aplinkai žalą⁴²“. Šiuo pasisakymu Konstitucinis Teismas atskyrė žalos padarymo pasekmes. Tais pačiais kaltais veiksmais savininkas padaro žalą savo paties turtui, tuo pačiu padarydamas žalą sau, nes sumenksta jo valdomo turto vertė, be to gali padaryti žalą aplinkai arba, kitaip tariant, viešajam interesui. Antruoju atveju padarytos žalos pasekmės yra juntamos platesnei visuomenės daliai arba pažeidžiami jos interesai. Iš principo Konstitucinis Teismas nustatė savininko veiksmais padarytą žalą patiriančių subjektų savybes.

„Kaip jau buvo minėta, pareiškėjas, teigdamas, kad Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo Nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4. punkto 3 pastraipos ginčijama nuostata prieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui, mano, jog savininkas,

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 1998 m. birželio 01

savavališkai kirsdamas nuosavą mišką, gali padaryti žalą tik sau ir todėl iš jo negali būti reikalaujama atlyginti žalą. Pažymėtina, kad pareiškėjo keliamas teisinio reguliavimo dėl miško savininko savavališku miško kirtimu nuosavam miškui padarytos žalos atlyginimo klausimo tyrimas yra sietinas su bendraisiais prievolinės teisės principais. Civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, o kita šalis privalo padarytus nuostolius atlyginti. Prievoliniame santykiyje būtinos dvi šalys: nukentėjęsysis, kuriam padaryta žala, ir žalą padaręs asmuo. Miško savininkas, savavališkai, t. y. neteisėtai, kirsdamas jam priklausantį mišką, gali padaryti turtinę žalą ir sau. Tačiau šiuo atveju nėra turtinės prievolės, nes nukentėjęsysis ir žalą padaręs asmuo sutampa viename asmenyje⁴³. Nagrinėdamas prievolinio santykio prigimtį, Konstitucinis Teismas pagrįstai, remdamasis prievolinio santykio esme, suformulavo poziciją, jog tuo atveju, kai miško savininkas savo neteisėtais veiksmais padaro žalą tik sau, sumažindamas savo valdomo turto vertę, žalos atlyginimo klausimas nėra keliamas, nes žalą padaręs ir ją patyręs subjektai sutampa viename asmenyje.

„Nagrinėjamos bylos kontekste svarbu yra tai, kad miško savininkas savavališkai kirsdamas mišką padaro žalą aplinkai, todėl atsiranda prievoliniai santykiai dėl žalos atlyginimo. Tokiu atveju atitinkama aplinkos apsaugos institucija turi teisę reikalauti atlyginti aplinkai padarytą žalą“⁴⁴. Šiuo teiginiu Konstitucinis Teismas nubrėžė savo poziciją ta linkme, kad miško savininkas savo veiksmais, padarydamas žalą savo turtinei padėčiai, gali padaryti žalą dar ir aplinkai arba, kitaip tariant, viešajam interesui. Tokiu atveju savininkas, be administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytos bausmės, gali būti traukiamas civilinės atsakomybės už žalą padarytą viešajam interesui. Viešojo intereso gynėju šiuo atveju gali būti bet kurio lygmens aplinkos apsaugos institucija. Šio konkretaus teismo nagrinėjimo atveju žala aplinkai ar viešajam interesui galėtų būti įvardinta tokia žala, kuri kilo dėl subjekto veiksmų, pvz. dėl iškirto miško atsiradusi derlingo dirvožemio sluoksnio erozija sumažinusi kaimyninio žemės sklypo derlingumą arba dėl iškirto miško sumažėjęs ar išnykęs gyvūnų ar paukščių gyvenamasis arealas.

Be abejonės, sprendžiant ginčą teisme dėl žalos aplinkai atlyginimo, bus atsižvelgta ir į priežastinį ryšį tarp miško savininko veiksmų ir kilusių pasekmių, nustatant civilinės atsakomybės faktą ir atlygintinos žalos dydį. Siekiant kuo plačiau nušviesti situaciją, pasakytina, kad praktiškai bet kuriuo atveju, kuomet vykdomas neteisėtas miško kirtimas, kuriam Miško įstatyme numatytas privalomasis suderinimas, toks veiksmas sąlygos ne tik administracinės, bet civilinės atsakomybės atsiradimą, nes remiantis prof. habil. dr. V.

---

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ Ten pat.

Mikelėno ansčiau šiame skyriuje pateiktu išaiškinimu, miškas turi ypatingą reikšmę aplinkos apsaugai ir visuomenės interesui.

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas šią bylą, nuosekliai ir kelis kartus paminėjo, jog daikto valdymas nėra absoliuti teisė ypač tokiu atveju kaip miško plotų valdymas nuosavybės teise. Miškas savo savybėmis – nekalbant apie materialia verte išreikštą medienos kainą – vertingas daugeliu kitų, materialios išraiškos neturinčių, aspektų. Vertingas būdamas rekreacine zona, gamtovaizdžio dalimi ir pagaliau dėl savo aplinkosauginių funkcijų. Šiame kontekste Konstitucinio Teismo sprendimas atrodo logine Valstybės aplinkos apaugos užtikrinimo siekių tąsa. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas išsprendė kilusius klausimus dėl miško savininkų veiksmams savo miškui padarytos aplinkai žalos atlyginimo taikant civilinę atsakomybę.

Nagrinėjant 2010 m. vasario mėn. 26 dienos civilinės atsakomybės institutą subjektų aspektu, paminėtinas dar vienas Konstitucinio Teismo nutarimas. Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas tiesiogiai nenagrinėjo civilinės atsakomybės, tačiau šis nutarimas svarbus tuo, kad Konstitucinis Teismas pasisakė dėl Valstybės esminio turtinio įsipareigojimo sampratos ir tokio įsipareigojimo prisiėmimo sąlygų.

Šis nutarimas pažymėtinas dėl to, kad gali turėti įtakos vertinant viešojo subjekto (Valstybės) įsipareigojimus ir galimai iš to išplaukiančią civilinę atsakomybę. „Kartu pažymėtina, kad įstatymuose nėra bendro valstybės esminio turtinio įsipareigojimo apibūdinimo. Kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas valstybės esminio turtinio įsipareigojimo sąvoką sieja su prisiimamų turtinių įsipareigojimų dydžiu. Antai Lietuvos Respublikos koncesijų įstatymo (2003 m. birželio 24 d. įstatymo redakcija, įsigaliojusi 2003 m. spalio 1 d.) 5 straipsnio 2 dalyje inter alia nustatyta: "Sprendimus dėl koncesijų, pagal kurias Lietuvos Respublika prisiima esminius turtinius įsipareigojimus, priima Lietuvos Respublikos Seimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės siūlymu. Šio įstatymo tikslais turtinis įsipareigojimas (įskaitant galimą civilinę atsakomybę, atsirandančią pagal koncesijos sutartį), viršijantis 200 milijonų litų, laikomas esminiu"; Lietuvos Respublikos investicijų įstatymo 15-2 straipsnio (2009 m. birželio 16 d. redakcija, įsigaliojusi 2010 m. sausio 1 d.) 9 dalyje numatyta: "Sprendimą dėl valdžios ir privataus subjektų partnerystės, pagal kurią valstybė prisiima didesnius kaip 200 mln. litų turtinius įsipareigojimus (įskaitant galimą civilinę atsakomybę, atsirandančią pagal valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartį), priima Lietuvos Respublikos Seimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės siūlymu"⁴⁵.

---

⁴⁵ 2010 m. vasario 26 d. Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės 2004 m. sausio 9 d. nutarimo "Dėl pritarimo Akcinės Bendrovės "Lietuvos Dujos" valstybei nuosavybės teise priklausančių 34 procentų akcijų pirkimo-pardavimo sutarties, šios sutarties priedai, taip pat akcininkų sutarties projektams", taip pat Vyriausybės 2004 m. kovo 18 d. nutarimo "Dėl ilgalaikės gamtinių dujų tiekimo sutarties tarp Akcinės

Iš principo, Konstitucinis teismas pasisakydamas šiuo aspektu pabrėžė, kad nėra suformuota esminio turtinio įsipareigojimo samprata. Valstybei gali būti strategiškai svarbus turtinių įsipareigojimų prisiėmimas, nes turtiniai įsipareigojimai savo prigimtimi suponuoja civilinę atsakomybę esant tam tikroms sąlygoms. Tai reiškia, kad civilinė atsakomybė, kilusi iš prisiimtų turtinių įsipareigojimų, kurie viršija realias subjekto finansines galimybes, gali subjektą privesti prie bankroto, jei tai juridinis asmuo. Šiuo atveju Konstitucinis Teismas cituoja Koncesijos ir Investicijų įstatymus, kuriuose įstatymų leidėjas nurodo minimalią įsipareigojimų sumą, kuri jo nuomone gali įtakoti valstybės finansus, jei tokie įsipareigojimai taptų civilinės atsakomybės pagrindu. Tačiau detalesnės esminio turtinio įsipareigojimo sąvokos Konstitucinis Teismas šiuo nutarimu nesuformuluoja.

Apibendrinant šią dalį pasakytina, kad Konstitucinis Teismas pirmuoju šiame darbo skyriuje nagrinėtu Konstitucinio Teismo nutarimu išsprendė kilusį klausimą dėl civilinės atsakomybės, kurios subjektu gali būti asmuo neteisėtais veiksmais padaręs žalą savo turtui t.y. sumažinęs savo turto vertę. Šiuo nutarimu nagrinėjamos civilinės atsakomybės ypatybė pasireiškia tuo, kad turtas, kuriam padaryta žala, turi būti vertingas visuomenės požiūriu t.y. žala padaryta visuomenės interesams tik tokiu atveju turto savininkui kyla civilinė atsakomybė, kurios esmė *inter alia* – atlyginti viešajam interesui padarytą žalą. Antrą nutartimi Konstitucinis Teismas nurodo problematiką, tačiau nesiima jos spręsti.

3.2. Civilinės atsakomybės draudimas

Civilinės atsakomybės draudimo galimybė numatyta LR CK LIII skyriuje. „Įstatymų ar sutarties numatytais atvejais civilinė atsakomybė gali būti draudžiama sudarant civilinės atsakomybės draudimo sutartį. Su civilinės atsakomybės draudimu susijusius santykius reglamentuoja šis kodeksas ir kiti įstatymai“⁴⁶. Įstatymų leidėjas tokia straipsnio formuluote numato galimybę apdrausti dėl civilinių santykių galinčią atsirasti atsakomybę, tačiau tai nėra imperatyvi nuostata, įstatymų leidėjas leidžia rinktis, tačiau sistemiškai nagrinėjant CK būtina pabrėžti, kad žala atsiradusi iš civilinių santykių turi būti pilna apimtimi atlyginta draudiko, jei atsakomybė apdrausta, arba civilinės atsakomybės subjekto, jei civilinė atsakomybė nėra apdrausta, arba abiejų subjektų – draudiko ir draudėjo. Paskutiniuoju atveju ypatybė yra ta, kad draudėjas žalą atlygina subsidiariai t.y. tiek kiek žalos nepadengė

Bendrovės "Lietuvos Dujos" Ir Atvirosios Akcinės Bendrovės "Gazprom" papildymo projekto" nuostatos neprieštarauja Konstitucijai“ civilinė atsakomybė minima valstybės turtinių įsipareigojimų kontekste, tik konstatuojamosios II dalies 5.4 punkto 3 pastraipoje.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

draudiko įsipareigojimai pagal sutartį. LR CK nuostatos dėl civilinės atsakomybės draudimo yra dvejopos: civilinės atsakomybės draudimas gali būti savanoriškas ir privalomasis. Pareiga nustatyti privalomojo civilinės atsakomybės draudimo rušis deleguota įstatymų leidėjui.

Draudimo santykių esmė – siekis minimalizuoti draudėjo finansinius nuostolius sumokant tam tikro dydžio įmokas draudikui, kuris, sudarius draudimo sutartį, prisiima įsipareigojimą perimti draudėjo civilinę atsakomybę įvykus draudiminiam įvykiui. Tokiu būdu draudėjas už tam tikrą, dažniausiai palyginti mažą, mokestį užsitikrina finansinį stabilumą draudiminio įvykio metu, kuomet tas draudiminis įvykis suponuoja išmokos mokėjimą.

Civilinės atsakomybės draudimas yra svarbus tiek fizinių, tiek ir juridinių asmenų veiklos sferoje kylančiai civilinei atsakomybei apdrausti. Tokio pobūdžio draudimas leidžia išvengti ar bent jau žymiai sušvelninti finansinės naštos pasekmes atsiradus prievolei atlyginti asmens veiksmais padarytą žalą. Kalbant apie finansinį stabilumą socialiniu aspektu, pasakytina, kad juridinio asmens finansinis stabilumas yra gerokai labiau socialiai reikšmingas, nes juridinis asmuo daugeliu atveju yra vertinamas kaip darbdavys, o tai savo ruožtu reiškia, kad nuo darbdavio finansinio stabilumo rezultatų priklauso vienokio ar kitokio dydžio asmenų grupė, o taip pat ir tų asmenų šeimos nariai. Iš pateikto galime daryti išvadą, kad kuo didesnė asmens reikšmė socialiniu aspektu, tuo reikšmingesnis yra jo finansinis stabilumas, o tai savo ruožtu apsprendžia ir civilinės atsakomybės draudimo svarbą.

Įstatymų leidėjas, suprasdamas tokios rūšies draudimo svarbą suformulavo imperatyvią pareigą drausti savo civilinę atsakomybę kai kurioms subjektų grupėms. Tokios imperatyvios pareigos pavyzdys gali būti Privalomojo transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės įstatymas nustatantis imperatyvią pareigą automobilių savininkams apdrausti savo civilinę atsakomybę ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas numatantis imperatyvą darbdaviams apdrausti savo civilinę atsakomybę kylančią iš darbuotojų nelaimingų atsitikimų ar profesinių ligų atvejų. Pagal Įstatymą nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas šio Įstatymo nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais – jų šeimos nariams (2 straipsnio 1 dalis), nukentėjusių gydymo ir medicininės reabilitacijos paslaugos kompensuojamos Sveikatos

draudimo įstatymo nustatyta tvarka (2 straipsnio 2 dalis)⁴⁷. Šiais teisės aktais įstatymų leidėjas siekia užtikrinti stabilią darbdavio turtinę padėtį ir tuo pačiu išvengti nepageidautinų socialinių pasekmių tuo atveju, kai darbdavio finansinė padėtis galėtų susvyruoti dėl tikėtina didelių išmokų atsiradusių dėl pareigos atlyginti žalą. Pasakytina, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimas yra specifinis tuo, jog draudiku šiuo atveju yra laikomas Vyriausybės aktu įsteigtas viešojo administravimo subjektas – Socialinio draudimo fondas. Tokio pobūdžio draudiko įsteigimas dar kartą pabrėžia kokiu svarbiu įstatymų leidėjas laiko darbdavio civilinį draudimą prieš savo darbuotojus. Tai iš principo reiškia, kad Valstybės įsteigtas fondas yra visiškai pajėgus įvykdyti savo įsipareigojimus, nes gali remti viešaisiais finansais. Kitavertus yra ir neigiamų aspektų – tikėtina, kad konkurencija privačius fondus priverstų veikti efektyviau.

Išdėstyta informacija suponuoja išvadas kodėl įstatymų leidėjas nėra toks liberalus darbdavio civilinei atsakomybei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo atveju. Tai reiškia, kad tokiu būdu įstatymų leidėjas siekia maksimaliai sušvelninti asmens veiksmais padarytos žalos atlyginimo pasekmes poasitelkiant socialinio draudimo fondą. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 4 str. 1 dalis įvardija subjektus ir jų grupes, kurie privalo būti apdrausti:

1) asmenys, nurodyti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkte;

2) asmenys, nurodyti Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 punkte;

3) profesinių mokyklų mokiniai, aukštųjų mokyklų studentai ir asmenys, teritorinių darbo biržų siųsti profesiniam mokymui ar profesinei reabilitacijai, – jų profesinės veiklos praktikos įstaigoje ar įmonėje laikui;

4) asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose, – šių asmenų darbo laikui;

5) nuteistieji laisvės atėmimu – šių asmenų darbo laikui.

Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekia nustatyti kuo platenį apdraustų asmenų ratą.

Draudimo santykiai tarp subjektų idealiau atveju pasireiškia draudėjui sumokant įmoką pagal sutartį ir tuo pačiu įgyjant reikalavimo teisę į draudimo išmoką įvykus draudimui įvykiui. Realiai draudimo santykiai yra gerokia sudėtingesni, nes draudikas draudimo sutartyje numato mažiausiai kelias aplinkybes, kurioms esant, draudimo išmoka gali būti nesumokėta. Dažniausiai tokios aplinkybės būna – tyčia, didelis neatsargumas ir pan. Taigi,

---

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

draudikas pasilieka sau teisę tam tikrais atvejais nemokėti išmokos ir tuo pačiu tokio pobūdžio išlygos leidžia drausminti draudėją. Tai reiškia, kad draudėjo ir draudiko santykiai toli gražu nėra tokie draugiški, kaip tai gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Tokio pobūdžio išlygos, leidžiančios draudikui tam tikrais atvejais nemokėti draudimo išmokos, dažniausiai tampa teisminių ginčų objektu.

Būtent šiai darbo daliai priskirtinas nagrinėti 2008 metų balandžio mėn. 29 dienos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 1 punktą (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai⁴⁸.

Šiuo nutarimu Konstitucinis teismas tyrė – dažniausiai pasitaikančio draudiminiuose santykiuose – atsakymo mokėti draudimo išmoką pagrindo pagrįstumą t.y. Konstitucinis Teismas tyrė ar asmens neblaivumas, ar apsvaigimas gali būti pagrindas pripažinti įvykį susijusį su darbo santykiais esant nedraudiminiu, jeigu neblaivumas ar apsvaigimas nebuvo tokio įvykio priežastimi.

Tirdamas šią bylą Konstitucinis Teismas pirmiausia siekė išsiaiškinti esamą teisinį reguliavimą: „Seimas 1999 m. gruodžio 23 d. priėmė Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, kuris įsigaliojo 2000 m. sausio 1 d. Pagal Įstatymo 1 straipsnį šis Įstatymas reguliavo nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas, teises į šio draudimo išmokas, išmokų skyrimo, apskaičiavimo ir mokėjimo sąlygas, apibrėžė draudiminius ir nedraudiminius įvykius⁴⁹.

„Draudiminiams įvykiams nepriskiriami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatyta, kad jie įvyko: 1) dėl to, kad nukentėjęs buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotikų ar toksinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu“⁵⁰.

---

⁴⁸ Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 1 punktą (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

Konstitucinis Teismas konstatavo ir nelaimingo atsitikimo sampratą įtvirtintą įstatymuose: nelaimingas atsitikimas darbe – įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį darbo laiku, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, kurio padarinys – darbuotojo trauma (lengva, sunki, mirtina); įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, nepriskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe (3 straipsnio 11 dalis), profesinė liga – ūmus ar lėtinis darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų ir (ar) pavojingų darbo aplinkos veiksnių, nustatyta tvarka pripažintas profesinė liga (3 straipsnio 14 dalis)⁵¹. Konstatuodamas nelaimingo atsitikimo darbe sampratą Konstitucinis Teismas nustatė įstatymuose įtvirtintas sąlygas ir kriterijus kuomet atsitikimas darbe gali būti pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe: Įstatymo 7 straipsnio „Nedraudiminiai įvykiai“ 1 dalyje (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) nustatyta bendra taisyklė, pagal kurią draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba nustatytos profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie neatitinka šio Įstatymo 6 straipsnyje nustatytų sąlygų.

Pagal Įstatymo 7 straipsnio 2 dalį (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija), kurios nuostata nurodytu aspektu yra ginčijama šioje konstitucinės justicijos byloje, draudiminiais įvykiais taip pat buvo nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie atitinka Įstatymo 6 straipsnyje nustatytas sąlygas, tačiau yra įvykę esant bent vienai iš šių aplinkybių:

1) apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis;

2) apdraustasis nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu;

3) apdraustasis sąmoningai (tyčia) siekė, kad įvyktų nelaimingas atsitikimas;

4) apdraustasis sirgo liga, nesusijusia su darbu;

5) apdraustasis savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais);

6) prieš apdraustąjį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu.⁵²

Konstitucinis teismas pažymėjo, kad įstatymu įtvirtinta nuostata, jog nedraudiminiu įvykiu pripažįstamas įvykis, kuris atsitiko dėl asmens apsvaigimo išskyrus, jei tai sąlygota techninio proceso. Tokiu būdu konstatuojama, kad neblaivumas ar apsvaigimas nebuvo suabsoliutintas nelaimingo atsitikimo pripažinimo draudiminiu įvykiu aspektu.

---

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

Nagrinėdamas šią konstitucinės justicijos bylą, Konstitucinis Teismas siekė teleologiškai nustatyti teisės aktų, sąlygojančių nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimą draudiminiais, esmę. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas tyrė visus įstatymo pakeitimus per nagrinėjamą laikotarpį siekdamas nustatyti ar pakito nelaimingo atsitikimo pripažinimo draudiminiu įvykiu metodika, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta dėl neblaivaus ar apsvaigusios asmens veiksmų. Paminėtina, kad Įstatymo 6 straipsnyje „Draudiminiai įvykiai“ (2005 m. gruodžio 23 d. redakcija, galiojanti konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu) yra įtvirtintos sąlygos, kurias nustačius nelaimingi atsitikimai darbe arba profesinės ligos pripažįstami draudiminiais įvykiais⁵³. Konstitucinis Teismas turi nustatyti kokia linkme buvo keičiama metodika ir siekė nustatyti teisinį klausimo aspektą dėl kurio atitikimo Konstitucijai išaiškinimo yra kreipiamasi. Susiteminus ir išanalizavus esamą teisinį reguliavimą galima prieiti išvados, kad pagal Įstatymo 7 straipsnio 2 dalį (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) viena iš savarankiškų aplinkybių, kada nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos nepripažįstami draudiminiais įvykiais, yra apdraustojo neblaivumas ar apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų (kai tai nėra susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis)⁵⁴. Tai reiškia, kad darbo proceso metu neišvengiamai atsiranda situacija, kai darbuojas, vykdydamas savo pareigas, gali būti apsvaigęs, pvz.: degustatorius vyno gamybos procese gali gauti produktą siekdamas nustatyti jo kokybę.

Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius veiksnius, *inter alia* valstybės ir visuomenės išteklius, materialines ir finansines galimybes, ir atitinkamai reguliuodamas santykius, susijusius su socialinės paramos teikimu asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), turi plačią diskreciją. Įstatymu nustatyti tam tikri tokios socialinės paramos skyrimo ir mokėjimo pagrindai, sąlygos, dydžiai gali būti įvairūs. Kartu pažymėtina, kad reguliuojant santykius, susijusius su socialinės paramos teikimu asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), privalu paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos valstybės pareigos užtikrinti kiekvieno žmogaus teisę į tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas bei socialinę apsaugą nedarbo atveju, 52

⁵³ Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207

⁵⁴ Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 1 punktą (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

straipsnyje įtvirtintos valstybės priedermės laiduoti piliečių teisę gauti invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo atvejais, 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos valstybės pareigos rūpintis žmonių sveikata, taip pat konstitucinių asmenų lygiateisiškumo ir proporcingumo principų. Negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucijoje garantuotos asmens, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teisės į socialinę paramą atsiradimas būtų susietas su konstituciškai nepagrįstomis sąlygomis, kurių nors institucijų ar pareigūnų subjektyviais sprendimais arba kitomis aplinkybėmis, negalėjusiomis lemti tokio pakenkimo asmens sveikatai (juolab sukėlusio asmens mirtį)⁵⁵. Šiuo Konstitucinis Teismas konstatuoja būtinybę įstatymų leidėjui atsižvelgti į Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas nustatant teisinį problemos reguliavimą, bei nustato negalimumą susieti nelaimingo atsitikimo vertinimą betarpiškai siejant jį su asmens būseną: pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmens, kurio sveikatai buvo pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų, nepriklausančių (ir negalėjusių priklausyti) nuo šio asmens veiksmų ir būsenos (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas), teisės į socialinę paramą atsiradimas būtų susietas su šio asmens būseną (*inter alia* jo neblaivumu ar apsvaigimu nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų), kai tokia asmens būseną apskritai nelėmė ir negalėjo lemti pakenkimo jo sveikatai. Nustačius tokį teisinį reguliavimą būtų nepagrįstai suabsoliutintas vienas iš minėtų socialinės paramos, kuri kyla iš Konstitucijos, neteikimo pagrindų – asmens būseną, taip būtų nepaisoma iš Konstitucijos, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalies, 52 straipsnio, 53 straipsnio 1 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo, kylančių imperatyvų⁵⁶.

Konstitucinis Teismas analizuodamas teisinį reguliavimą toliau išskyrė dvi esmines sąlygas, kuriomis remiantis galima atskirti pagrindinius aspektus: ginčijamoje Įstatymo nuostatoje įtvirtintas teisinis reguliavimas ta apimtimi, kuria nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos draudiminiais įvykiais nepripažįstami, kai apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų (jei tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis) ir nelaimingą atsitikimą darbe arba susirgimą ūmia profesine liga lėmė būtent apdraustojo neblaivumas ar apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, yra konstituciškai

---

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem.

pagrįstas, atitinka konstitucinius proporcingumo ir teisingumo principus, nenukrypsta nuo Konstitucijoje įtvirtintos socialinės paramos sampratos⁵⁷.

Kitaip vertintinas ginčijamoje Įstatymo nuostatoje įtvirtintas teisinis reguliavimas ta apimtimi, kuria nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos draudiminiais įvykiais nepripažįstami tais atvejais, kai apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų (jei tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis), bet nelaimingą atsitikimą darbe arba apdraustojo susirgimą ūmia profesine liga lėmė ne jo neblaivumas ar apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, o netinkamos, nesaugios, nesveikos darbo sąlygos. Tokiu teisiniu reguliavimu yra suabsoliutinama viena iš nelaimingo atsitikimo darbe arba susirgimo ūmia profesine liga pripažinimo nedraudiminiu įvykiu aplinkybių – apdraustojo būseną (neblaivumas ar apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų) nepriklausomai nuo to, ar nelaimingas atsitikimas darbe įvyko arba apdraustasis susirgo ūmia profesine liga dėl netinkamų, nesaugių, nesveikų darbo sąlygų, kurių nelėmė ir negalėjo lemti šio asmens veiksmai ir (arba) būseną. Pagal tokį teisinį reguliavimą nelaimingas atsitikimas darbe arba susirgimas ūmia profesine liga draudiminiu įvykiu nepripažįstamas ir tuo atveju, kai apdraustojo, kuris buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, sveikatai buvo pakenkta ne dėl minėtos būsenos, bet dėl netinkamų, nesaugių, nesveikų darbo sąlygų⁵⁸.

Taigi toks teisinis reguliavimas nėra konstituciškai pagrįstas, jis neatitinka konstitucinių proporcingumo ir teisingumo principų, paneigia asmens, kurio sveikatai buvo pakenkta dėl netinkamų, nesaugių, nesveikų darbo sąlygų, teisę į Konstitucijoje, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalyje, 52 straipsnyje, įtvirtintą socialinę paramą⁵⁹.

Remdamasis anksčiau pateiktais argumentais Teismas priėjo išvados, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostata „Draudiminiais įvykiais taip pat nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe <...> arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad <...> jie įvykę esant bent vienai iš šių aplinkybių: 1) apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis“ (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) ta apimtimi, kuria draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe arba nustatytos ūmios profesinės ligos, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie yra įvykę apdraustajam esant neblaiviam arba apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, bet

---

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

nelaimingus atsitikimus darbe arba ūmias profesines ligas lėmė ne jo neblaivumas arba apsvaigimas nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų, o netinkamos, nesaugios, nesveikos darbo sąlygos, prieštarauja Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „Kiekvienas žmogus <...> turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti <...> socialinę apsaugą nedarbo atveju“, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Išnagrinėjęs šią bylą, Konstitucinis Teismas visiškai pagrįstai priėjo išvados, kad nelaimingi atsitikimai darbe gali būti pripažinti draudiminiais įvykiais t.y. įvykę ne dėl darbuotojo kaltės žinant tai, kad asmuo įvykio metu buvo neblaivus ar apsvaigęs. Konstitucinis Teismas nubrėžė takoskyrą tarp asmens būklės ir kylančių padarinių. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas ne tik ištyrė teisės normos atitikimą Konstitucijai, bet ir netiesiogiai patvirtino LR CK įtvirtintą nuostatą dėl priežastinio ryšio tarp skolininko veiksmų ir jo atsakomybės.

Taip pat pažymėtina, kad šiuo metu aktualioje Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo redakcijoje nustatyta toks nelaimingų atsitikimų pripažinimo draudiminiais įvykiais samprata, kokią savo nutarimu nustatė Konstitucinis Teismas šioje byloje.

3.3. Žala

Žala civilinės teisės moksle apibūdinama kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlus neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška. Žala nesiejama su ekonomine objekto verte, ji padaroma teisės ginamoms vertybėms.

Žalos darymas reiškia konkrečios subjektinės teisės pažeidimą, o taikant civilinę atsakomybę žalos atlyginimas visada yra turtinis. Jeigu asmens subjektinių teisių pažeidimas pažeidžia asmens turtinius arba neturtinius interesus, tai reikia nustatyti, ar yra žala kaip civilinės atsakomybės pagrindas. Žalos (nuostolių) požymiai civilinės atsakomybės prasme yra šie⁶⁰:

- tai poveikis asmeninėms ar/ir turtinėms vertybėms;
- šis poveikis padaromas neteisėtais veiksmais;
- poveikio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas;

---

⁶⁰ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P.

- jį galima įvertinti turtine išraiška;
- su šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą.

Žala arba nuostoliai pasireiškia kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, jo turėtos išlaidos, negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Teismas gali pripažinti nuostoliais atsakingo asmens iš neteisėtų veiksmų gautą naudą. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Šiuos žalos padarymo atvejus numato įstatymas (CK 6.249 ir 6.250 str.). Žala ir nuostoliai yra skirstomi įvairiais pagrindais. Pagal vertybių pobūdį žala skirstoma į žalą turtui, asmeniui ir neturtinę žalą. Žala turtui padaroma jį sunaikinant, sugadinant, kitaip sumažinant jo vertę. Žala asmeniui padaroma atimant jam gyvybę, sužalojant jo psichinę arba fizinę sveikatą, žeminant jo garbę arba orumą, pažeidžiant žmogaus darbo, ekonomines, socialines ir kitas teises.

Neturtinė žala padaroma asmeninėms arba neturtinėms vertybėms ir pasireiškia kaip dvasinio pobūdžio netektys arba nuostoliai, kurie gali būti įvertinami pinigais ir kompensuojami. Juridinio asmens gali būti pažeidžiama dalykinė reputacija. Pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį skiriama tiesioginė ir netiesioginė žala (nuostoliai). Tiesioginė žala dar vadinama realiaja. Realioji žala atsiranda dėl tiesioginio poveikio ir pasireiškia turto sugadinimu arba sunaikinimu. Tiesioginiai nuostoliai yra žalingų pasekmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos nuostoliui pašalinti (pvz., turtiniai praradimai, gydymo, priežiūros, reabilitacijos išlaidos ir kt.). Netiesioginė žala (nuostoliai) yra dėl neteisėtų veiksmų patiriamos išlaidos arba turto sumažėjimas. Ji atsiranda kaip padarytos žalos papildomas rezultatas arba atlyginimo. Tai negautos pajamos (CK 6.249 str. 1 d.)⁶¹, žalos prevencijos arba sumažinimo, nuostolių įvertinimo ir civilinės atsakomybės taikymo, nuostolių išieškojimo ne teismo tvarka protingos išlaidos (CK 6.249 str. 4 d.)⁶². Negautos pajamos yra kreditoriaus numatytos ir realiai tikėtinos gauti sumos, kurias gauti sutrukdė neteisėti skolininko veiksmai. Jie atsiranda dėl žalos, padarytos pagrindiniam objektui, kuris naudojamas pajamoms gauti, arba dėl pareigos nedelsiant atlyginti padarytą žalą nevykdymo. Ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos, turi būti sprendžiama pagal šiuos kriterijus⁶³:

- ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto;
- ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai;
- ar jos negautos dėl neteisėtų skolininko veiksmų.

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

⁶² Ibidem.

⁶³ CIRTAUTIENĖ, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008. P. 59

Pavyzdžiui, dėl fizinio asmens sužalojimo gali būti netenkama pajamų pagal darbo sutartį arba verslo sandorius, o dėl jo žūties gali būti netenkama išlaikymo. Bet negautos pajamos negali būti tapatinamos su įmonės pelnu.

Nuostoliai pagal galimybę tiksliai juos apskaičiuoti skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji nuostoliai yra tie, kurie priteisiami už žalą, kai jos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais (CK 6.249 str. 1 d.)⁶⁴. Jeigu neigiamas poveikis padaromas asmeninėms neturtinėms vertybėms, už kurias įstatymas numato civilinę atsakomybę, tai nuostolių dydis objektyviai negali būti patvirtintas įrodinėjimo priemonėmis. Bendrųjų nuostolių dydis neįrodinėjamas. Ieškovas turi įrodyti žalos požymius ir bendriesiems nuostoliams nustatyti reikalingus kriterijus, jų kiekį, pobūdį ir svarbą. Jei įrodomi žalos požymiai, preziumuojama, jog padaryti bendrieji nuostoliai. Jų dydį nustato teismas pagal įstatyme esančius kriterijus vadovaudamasis tuo, kiek jie konkrečioje byloje įrodyti (CK 6.250 str. 2 d.)⁶⁵. Specialiaisiais nuostoliais laikomi tokie nuostoliai, kai žalos dydį galima tiksliai apskaičiuoti pinigais ir įrodyti. Ieškovas turi įrodyti specialiųjų nuostolių dydį, pavyzdžiui, sunaikinto turėto vertę, turtui pataisyti reikiamą sumą, gydymo, slaugymo išlaidas ir kt. Atlyginus nuostolius atkurama iki pažeidimo buvusi nukentėjusiojo turtinė padėtis, o ne atlyginami prarasto turto įsigijimo kaštai.

Analizuojant Konstitucinio teismo praktiką žalos atlyginimo klausimais, reiktų pažymėti, kad jau 1997 m. sausio 20 d. Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad "būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas", į kurią "būtina atsižvelgti teisės kūrimo veikloje", ir kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje "aiškiai nurodoma, kokia teisės akto forma turi būti reguliuojamas materialinės ir moralinės žalos atlyginimas" - tai turi būti padaryta įstatymu⁶⁶.

Vėlesniame Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatuojama, kad „saugant ir ginant žmogaus (ir apskritai asmens - ne tik fizinio, bet ir juridinio) teises ir laisves, inter alia žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui³³“. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas³⁴. Taigi būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas (Konstitucinio

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ 1997 m. sausio 20 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo darbo užmokesčio didinimo klausimais“ // Valstybės žinios, 1997-01-24, Nr. 7-130.

Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai)⁶⁷. Šis konstitucinis principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

Minėtame nutarime apibrėžiamos ir žalos rūšys: Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* minimos dvi žalos rūšys: materialinė ir moralinė žala, t. y. (atitinkamai) turtiniai praradimai ir dvasinio (neturtinio) pobūdžio skriaudos (jas gali sukelti ir fizinis skausmas), kurias tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai. Įstatymų leidėjas privalo paisyti šios konstitucinės distinkcijos. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje⁴² įtvirtintas asmeniui padarytos (ir atlygintinos) žalos skirstymas į materialinę ir moralinę lemia su atitinkamos rūšies žalos atlyginimu susijusių santykių teisinio reguliavimo ypatumus. Vienas iš šių ypatumų yra susijęs su padarytos žalos dydžio nustatymu (įvertinimu) ir atlyginimo už tą žalą forma. Atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu (*restitutio in integrum*), kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu, kaip minėta, moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (*inter alia* jokia materialinė kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti - tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant *inter alia* materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą)⁶⁸.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ yra teigiama, kad „Civiliniame kodekse yra pažymima, kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje minimos žalos rūšys įstatymuose gali būti įvardytos įvairiais kitais terminais, jeigu tik šiais terminais nėra paneigiama (iškreipiama) šių žalos rūšių konstitucinė samprata. Konstitucinis imperatyvas atlyginti materialinę ir moralinę žalą

---

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

⁶⁸ *Ibidem*.

yra neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos už padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucijoje reikalaujama įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti⁶⁹.

Analizuojamame nutarime yra pažymima, jog skirtingai negu civiliniuose santykiuose, santykiuose, kylančiuose iš intelektinių teisių pažeidimo, kompensacinė teisės funkcija įgyvendinama ne tik žalos atlyginimu, bet ir kitais būdais, kurie leidžia veiksmingiau pašalinti nukentėjusiajam atsiradusius neigiamus turtinius padarinius. Atsižvelgiant į intelektinės nuosavybės santykių specifiką, akivaizdu, kad šiuose santykiuose apsauginė teisės funkcija negali būti redukuojama iki Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytų pažeistų civilinių teisių gynimo būdų bei principų. Be to, visuotinai pripažįstama, kad vien faktinės žalos atlyginimu neįmanoma tinkamai apginti intelektinės nuosavybės teisių, nes tradicinis žalos atlyginimo mechanizmas nepajėgus užtikrinti tinkamo turtinių teisių atkūrimo ir neigiamų patirtų padarinių, kilusių dėl prekių ženklo savininko teisių pažeidimo, kompensavimo. Taigi kompensacijos institutas skirtas ne tik prekių ženklo savininko patirtų nuostolių atlyginimui užtikrinti - juo buvo siekiama platesnių tikslų. Taip pat yra akcentuojama, kad „pagal Civilinio kodekso 6.251 straipsnio 1 dalį padarytus nuostolius privalu atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę. Pagal Civilinio kodekso 6.251 straipsnio 2 dalies nuostatą „teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių⁷⁰“.

3.3.1 Turtinė žala

Kaip jau buvo minėta, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.249 straipsnyje teigiama, kad „žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas. Jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais. Teismas gali atidėti būsimos žalos įvertinimą arba įvertinti būsimą žalą remdamasis realia jos atsiradimo

---

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁷⁰ Ibidem.

tikimybe. Šiais atvejais kaip žalos atlyginimą teismas gali priteisti konkrečią pinigų sumą, periodines išmokas arba įpareigoti skolininką užtikrinti žalos atlyginimą. Be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos:

- 1) protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti;
- 2) protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu;
- 3) protingos išlaidos, susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka.

Žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną, jeigu įstatymai ar prievolės esmė nereikalauja taikyti kainų, buvusių žalos padarymo ar ieškinio pareiškimo dieną. Kai dėl to paties veiksmo atsirado ir žala, ir nauda nukentėjusiam asmeniui, tai gauta nauda nepažeidžiant protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijų gali būti įskaitoma į nuostolius⁷¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai teigiama, kad „atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu (*restitutio in integrum*), kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Įstatymų leidėjas, vykdydamas pareigą priimti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui dėl jam padarytos žalos, naudodamasis jam suteikta diskrecija gali pasirinkti ir įstatyme arba įstatymuose įtvirtinti įvairius padarytos žalos atlyginimo būdus. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, jog konstitucinis teisingumo principas suponuoja ir tai, kad žalą paprastai turi atlyginti ją padaręs asmuo ar už jo veiksmus atsakingas kitas asmuo⁷².

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ yra teigiama, kad „pagal Prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalį vietoje nuostolių atlyginimo ženklo savininkas galėjo reikalauti kompensacijos. Čia vartojama sąvoka „kompensacija“ nei šiame straipsnyje, nei kituose šio įstatymo straipsniuose *expressis verbis* nebuvo atskleista. Prekių ženklų įstatymo

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalyje nustatyta, kad kompensacijos dydis apskaičiuojamas pagal atitinkamos prekės ar paslaugos teisėto pardavimo kainą⁷³.

Nei Prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalyje, nei kituose šio įstatymo straipsniuose *expressis verbis* nebuvo atskleista, ką reiškia formuluotė „prekės ar paslaugos teisėto pardavimo kaina“. Taikant lingvistinį, loginį ir sisteminių aiškinimo metodus, teisėta prekės ar paslaugos pardavimo kaina laikytina ta kaina, už kurią parduodamos prekės ar paslaugos, pažymėtos teisėtai naudojamu prekių ženklu.

Kompensacijos institutas nėra šio įstatymo novela. Jis buvo ir yra įtvirtintas ir kituose įstatymuose, reguliuojančiuose intelektinės nuosavybės santykius, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, kuris reglamentuoja inter alia autorių teisių ir gretutinių teisių įgyvendinimą ir gynimą. Kartu pažymėtina, kad autorių teisių ir gretutinių teisių santykių apsaugos teisinis reguliavimas nėra tapatus prekių ženklų santykių apsaugos teisiniui reguliavimui.

Prekių ženklų įstatyme (2000 m. spalio 10 d. redakcija) įtvirtinto kompensacijos instituto esmė ir paskirtis yra apginti ženklo savininko pažeistas teises, teisingai jam atlyginant jo patirtus praradimus, kurie gali pasireikšti įvairiais tiek materialinio, tiek nematerialinio pobūdžio praradimais⁷⁴.

Tačiau Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskiroje nuomonėje „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstitucinės justicijos byloje Nr. 33/06 yra teigiama, kad „nutarime neatskleisti kiti esminiai minėtos nuostatos aspektai, t. y. kokie elementai sudaro teisėtą prekės pardavimo kainą (ar teisėta prekės pardavimo kaina laikytina ta, kuri sumokama prekės gamintojui, ar ta, kurią sumoka vartotojas (papildomai įskaitant tiekimo ir realizacijos bei prekybos organizacijų antkainius ir kt.); jeigu prekės teisėtai parduodamos skirtinga kaina toje pačioje ar skirtingose rinkose, pagal kokią teisėtą prekės pardavimo kainą turėtų būti apskaičiuota kompensacija“⁷⁵. Tai, kad Nutarime neatskleisti esminiai minėtos nuostatos aspektai, Konstitucinio teismo teisėjų nuomone, lėmė ginčijamo teisinio reguliavimo esminiai trukumai (inter alia jo neapibrėžtumas, neaiškumas, netikslumas), kurie Nutarime nėra nurodyti. Teisinio tikrumo ir teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniui

---

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskira nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai)⁷⁶.

T. Birmontienės ir A. Taminsko nuomone minėtame Konstitucinio teismo nutarime „ginčijamas teisinis reguliavimas įvertintas kaip įtvirtinantis visa apimančią atitinkamą bylą nagrinėjančio teismo diskreciją ir nesudarantis kliučių apginti ženklo savininko pažeistas teises, teisingai jam atlyginti jo patirtus praradimus. Prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalyje įtvirtinus vienintelį kompensacijos apskaičiavimo kriterijų – prekės ar paslaugos teisėto pardavimo kainą, kurio turinys neatskleistas, ir neįtvirtinus kitų kriterijų, pagal kuriuos būtų galima apskaičiuoti kompensacijos dydį, netgi jei teismas mėgintų vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (taip pat kitais bendraisiais teisės principais), teisinis neapibrėžtumas, neaiškumas lieka didelis. Toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas atsirasti ir tokioms teisinėms situacijoms, kai teismo galimybės vykdyti teisingumą yra sunkinamos (o kai kada vykdyti teisingumą apskritai yra neįmanoma), ir dėl to gali būti pažeistos asmens teisės ir laisvės, kitos konstitucinės vertybės. Tai nedera su Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią teismas vykdo teisingumą (Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas)⁷⁷.

Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies nuostata ir konstitucinis teisinės valstybės principas, pagal kuriuos asmuo turi teisę į teisingą žalos atlyginimą, suponuoja, kad patirtoji žala turi būti atlyginta net ir tais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių nėra galimybių tiksliai jos apskaičiuoti.

Tokiais atvejais įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti aiškius kriterijus, pagal kuriuos būtų galima apskaičiuoti teisingą žalos atlyginimą. Nustatant tokius kriterijus visais atvejais turi būti paisoma iš Konstitucijos kylančių imperatyvų, inter alia teisingumo, proporcingumo, nuosavybės teisių apsaugos principu⁷⁸.

Turtinės žalos atlyginimo kontekste paminėtintas dar vienas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas. Šiuo 2005 metų gegužės mėn. 13 dienos nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ dalis (ar minėto įstatymo 18 straipsnio 7 dalis atitinka LR Konstituciją) nagrinėjo civilinę atsakomybę turtinės žalos atlyginimo aspektu. Nutarimas taip pat svarbus tuo, kad juo buvo nagrinėjamas laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimas. Laukinė gyvūnija - itin plati, apibendrinanti sąvoka, apimanti visas nedomestifikuotų gyvūnų

---

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Ibidem.

rūšis. Laukinės gyvūnijos, kaip Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, savitumas yra dar ir tas, kad ji yra labai dinamiška, laisvėje esantys laukiniai gyvūnai keičia savo buvimo vietą, dėl to laukinės gyvūnijos, kaip visumos, valdymas ir disponavimas ja (kaip daiktu) yra neįmanomas.⁷⁹

Laukinių gyvūnų problematika yra susijusi su tuo, kad Konstitucinis Teismas nagrinėjimo eigoje turėjo pasisakyti dėl laukinių gyvūnų priklausomybės, t.y. dėl nuosavybės teisės laukinių gyvūnų atžvilgiu. Atsižvelgdamas į laukinės gyvūnijos įstatyme įtvirtintą nuostatą Konstitucinis Teismas priėjo išvados, kad laukiniai gyvūnai nuosavybės teise priklauso Valstybei. Pagal Laukinės gyvūnijos įstatymo (2001 m. gruodžio 11 d. redakcija) 3 straipsnio 1 dalį laisvėje gyvenantys laukiniai gyvūnai nuosavybės teise priklauso valstybei, o 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad "nelaisvėje laikyti laukiniai gyvūnai, kurie ištrūksta į laisvę ir kurių savininkas per vieną mėnesį nuo ištrūkimo į laisvę dienos šių gyvūnų nesugauna, laikomi laisvėje gyvenančiais valstybei nuosavybės teise priklausančiais laukiniais gyvūnais, išskyrus atvejus, kai į laisvę ištrūkusius laukinius gyvūnus sugauti privaloma pagal šio įstatymo 7 straipsnio 1 dalies ir 16 straipsnio 3 dalies reikalavimus"⁸⁰.

Tokia Konstitucinio Teismo nuostata suponuoja ne tik Valstybės teisę valdyti laukinę gyvūniją, tačiau nustato ir pareigą rūpintis jos optimalaus populiacijos dydžio išlaikymu, saugoti ją gamtiniam balansui išlaikyti t.y tokiu būdu įgyvendinamas konstitucinis principas – nuosavybės teisė įpareigoja.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucija - vientisas aktas, kad Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, kad jokios Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra⁸¹. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas dar kartą pabrėžia vientiso Konstitucijos vertinimo svarbą, todėl kalbėdamas apie Konstitucijoje²³ straipsnyje įtvirtintą nuosavybės teisę, Teismas tuo pačiu pasisako, kad nuosavybės teisė negali būti absoliuti, nes tokiu atveju, įgyvendinant absoliučią nuosavybės teisę, labai tikėtina, būtų pažeisti kitų asmenų interesai, o tai prieštarautų Konstitucinėms nuostatoms. Iš Konstitucijos 54 straipsnio kyla pareigos ir visiems Lietuvos Respublikos teritorijoje esantiems asmenims: jie privalo susilaikyti nuo tokių veiksmų, kuriais būtų daroma žala žemei, jos gelmėms, vandeniui, orui, augalijai ir gyvūnijai. Įstatymų leidėjas turi uždrausti

---

⁷⁹ 2005 metų gegužės mėn. 13 dienos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem.

veiksmus, darančius žalą natūraliai gamtinei aplinkai, jos objektams, ir nustatyti teisinę atsakomybę už tokius veiksmus. Minėti draudimai bei teisinė atsakomybė už šių draudimų nepaisymą turi būti nustatyti tik įstatymu, o šių draudimų įgyvendinimo tvarka gali būti reglamentuojama ir poįstatyminiuose teisės aktuose. Valstybė, turėdama konstitucinę priedermę veikti taip, kad būtų garantuota natūralios gamtinės aplinkos, atskirų jos objektų apsauga, gamtos išteklių racionalus naudojimas, atkūrimas bei jų gausinimas, gali įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų ribojamas atskirų gamtinės aplinkos objektų (gamtos išteklių) naudojimas, o tam tikri teisinių santykių subjektai būtų įpareigoti atitinkamai veikti arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų⁸². Konstitucinis teismas vertindamas iš Konstitucijos kylantį principą – nuosavybę įpareigoja toliau pasisako tuo aspektu, kad „iš Konstitucijos 54 straipsnio valstybei kyla priedermė užtikrinti, kad laukinių gyvūnų (jų rūšių) populiacijos būtų tinkamai valdomos (t. y. reguliuojamos ir kontroliuojamos) taip, kad būtų užtikrinta laukinės gyvūnijos, kaip visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės, apsauga ir racionalus naudojimas. Jeigu laukinių gyvūnų (jų rūšių) populiacijos būtų nevaldomos (t. y. nereguluojamos ir nekontroliuojamos) arba valdomos netinkamai, galėtų būti pakenkta kitiems gamtinės aplinkos objektams, taip pat ir tam tikroms pačių laukinių gyvūnų rūšims, įvairioms ekologinėms sistemoms. Neužtikrinus tinkamo laukinių gyvūnų (jų rūšių) populiacijų valdymo (t. y. reguliavimo ir kontroliavimo), būtų sudarytos prielaidos pakenkti įvairioms Konstitucijoje įtvirtintoms, jos saugomoms ir ginamoms vertybėms (gyvybei, sveikatai, nuosavybei ir kt.), taigi ir asmens teisėms ir interesams“⁸³. Tokiu būdu matome, kad Konstitucijos nuostatos gana aiškiai išreiškia nuostatą – nuosavybę įpareigoja, o taip pat siekia siekti balanso tarp nuosavybės teisės ir kitų asmenų interesų valdant jiems nuosavybės teise priklausantį turta.

Turėdamas omenyje ypatingą Valstybės padėtį santykiuose su kitais subjektais bei ypatingą laukinės gyvūnijos statusą daiktinių teisių aspektu, Konstitucinis Teismas suformulavo poziciją, atspindinčią Valstybės institucijų galimybę pasirinkti įvairius laukinės gyvūnijos tinkamo valdymo būdus, tačiau renkantis tokius valdymo būdus būtina atsižvelgti į nuosavybės teise priklausančio turto valdymo teisės esmę: „galimos tokios teisinės situacijos, kai valstybė, siekdama užtikrinti viešąjį interesą - laukinės gyvūnijos (jos išteklių) apsaugą ir racionalų naudojimą, atkūrimą ir gausinimą, gali, o tam tikrais atvejais ir privalo, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo tam tikra apimtimi yra įsiterpiama į privačių žemės sklypų, miškų, vandens telkinių savininkų nuosavybės teises, tačiau nepaneigiama šių savininkų privačios nuosavybės teisės esmė. Valstybė, įgyvendindama konstitucinę priedermę rūpintis

---

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

laukine gyvūnija ir užtikrinti laukinės gyvūnijos, kaip visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės, apsaugą ir racionalų naudojimą, atkūrimą ir gausinimą, gali nustatyti atitinkamą žemės sklypų, miškų, vandens telkinių naudojimo tvarką, kurios privalės laikytis visi asmenys, neišskiriant nė privačių žemės sklypų, miškų, vandens telkinių savininkų. Tačiau minėta tvarka neturi kitų asmenų, taip pat ir žemės sklypų, miškų, vandens telkinių privačių savininkų, teisių ir teisėtų interesų riboti daugiau, nei yra būtina siekiant minėto visuomeniškai reikšmingo tikslo⁸⁴.

Formuluodamas tokią poziciją Konstitucinis Teismas išreiškė sąlyginio balanso tarp nuosavybės teisės įtvirtintos Konstitucijoje ir Konstitucijoje įtvirtintos kitų asmenų teisės valdyti jiems priklausantį turtą nuostatą. Pasisakydamas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo, 18 straipsnio 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Konstitucinis teismas suformulavo pagrįstą išlygą, atsižvelgdamas į tai, kad medžioklės ploto savininkas uždrausdamas medžioti jo valdomuose plotose, sukuria papildomas kliūtis Valstybės priedermei tinkamai valdyti laukinių gyvūnų populiaciją: „jeigu privačios žemės, miško, vandens telkinio savininkas uždraudžia medžioti jam priklausančioje žemėje, gyvūnų (jų rūšių) populiacijų valdymas (t. y. reguliavimas ir kontroliavimas) atitinkamoje teritorijoje pasunkėja ir tuo aspektu, kad gali būti pakenkta ir paties savininko teisėms bei interesams, įskaitant tai, kad tokiems savininkams medžiojamieji gyvūnai gali padaryti tam tikrą žalą. Savininkas, uždraudęs jam priklausančioje žemėje medžioti medžiojamuosius gyvūnus, prisiima atitinkamą riziką; nėra pagrindo reikalauti, kad jam šią žalą atlygintų kas nors kitas“⁸⁵.

Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas nustatė tam tikras išlygas subjektams valdant nuosavybės teise valdomą turtą. Tokių išlygų ypatybė pasireiškia būtinybe bendradarbiauti siekiant įgyvendinti nuosavybės ir valdymo teisę. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas įvertino nuosavybės teisės neabsoliutumo pobūdį. Šiuo nutarimu Teismas labai tiksliai nustatė ribą tarp asmens veiksmų, lemiančių civilinės atsakomybės kilimą, t.y. asmuo iš principo gali įgyvendinti praktiškai absoliučią nuosavybės teisę, tačiau tokiu būdu jis privalo prisiimti ir dėl tokios teisės įgyvendinimo atsiradusius nuostolius.

Svarbu pažymėti, kad šia nutartimi Konstitucinis Teismas, nustatė jog laukiniai gyvūnai yra ypatinga nuosavybės forma dėl komplikuoto valdymo teisių įgyvendinimo. Tai reiškia, kad laukiniai gyvūnai negali būti visiškai kontroliuojami, nes to neįmanoma užtikrinti jokiais priemonėmis. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas formuoja kitiems nuosavybės valdytojams pareigą bendradarbiauti įgyvendinant Valstybės nuosavybės teisę

---

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem.

antraip laukinių gyvūnų padaryta žala gali būti neatlyginama. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija leidžia daryti išvadą, kad laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimas nėra absoliutaus pobūdžio. Čia galima būtų išvelgti prieštaravimą konstituciniam principui sakančiam, kad žala turi būti atlyginta visiškai, tačiau turint omenyje laukinių gyvūnų ypatybę daiktinių teisių į juos įgyvendinimo aspektu konstatuotina, kad tokia nuostata neprieštarauja anksčiau paminėtam konstituciniam principui.

LAT yra sprendęs panašią savo esmę bylą. Teismo sprendimas bus detaliau nagrinėjamas šio darbo 4-oje dalyje.

3.3.2 Neturtinė žala

Neteisėtais veiksmais gali būti kenkiama neturtiniams, piniginės išraiškos neturintiems interesams. Tai - žmogaus garbė, orumas, asmens privatus gyvenimas, reputacija ir t. t., kuriuos pažeidus žala padaroma asmeninėms neturtinėms vertybėms. Žala šioms vertybėms nėra susijusi su tam tikrais turtiniais praradimais, o pasireiškia dvasinio pobūdžio netekimais, kurie įvertinami pinigais bent iš dalies gali būti kompensuojami.

Moralinės (neturtinės) žalos samprata, žalos kompensavimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra sąlygiškai naujas dalykas. Tarpukario Lietuvoje (1918-1940) galiojo Carinės Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo I dalies 670 straipsnis, kuris numatė neturtinės žalos atlyginimo galimybę, jei ižeistas arba įskaudintas asmuo dėl to patiria turto arba kredito nuostolius. 1940-1990 m., kai Lietuva buvo TSRS sudėtyje, tuometinė vyraujanti teisinė sąmonė iš viso nepripažino moralinės žalos instituto, nes prieštaravo visuomenės moralės nuostatoms. Neturtinės žalos kompensacija buvo visiškai atmetama. Žmogaus patirti fiziniai skausmai ir dvasiniai sukrėtimai negalėjo būti tiksliai įvertinti pinigais, nes tai labai subjektyvu ir asmeniška, o bandymas tai įvertinti pinigais buvo „ amoralus“. Teisinėje literatūroje ši tema beveik nebuvo nagrinėjama, nes dauguma mokslininkų sutikdavo, kad atlyginti moralinę žalą iš principo neįmanoma⁸⁶.

1990 m. Lietuvoje buvo priimtas Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas, kuris numatė galimybę atlyginti moralinę žalą. Taip buvo pradėtas kurti moralinės žalos institutas, 1992 m. spalio 25 d. referendume priėmus LR Konstituciją, moralinės žalos atlyginimas tapo dar ir Konstitucine nuostata. Konstitucinė asmens teisė į moralinės žalos atlyginimą yra įgyvendinama ir baudžiamajame procese ir civilinėje teisėje. Neturtinės žalos atlyginimo atvejų padaugėjo 1994 metų gegužės 17 d. įstatymu pakeitus ir papildžius

---

⁸⁶ RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojame procese teisėje // Jurisprudencija , 2001. Nr. 11.

Lietuvos Respublikos tuo metu galiojusį CK. 1994 m. Sveikatos sistemos įstatymas 140 str. ne tik įtvirtino neturtinės žalos atlyginimo galimybę, bet ir nustatė 500 minimalių mėnesinių atlyginimų dydžio atlygintino neturtinės žalos maksimumą, tačiau pastaroji norma tuo metu prieštaravo CK 71 str. numatančiam, jog atlyginamos neturtinės žalos dydis gali būti nuo 500 iki 10.000 litų⁸⁷”

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ taip pat pabrėžia, kad moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (inter alia jokia materiali kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti - tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant inter alia materialią (pirmiausia pinigine) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą)⁸⁸.

Minėtame nutarime yra pateikiamas išaiškinimas ir dėl moralinės žalos dydžio nustatymo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas konstatavo, jog pagal Įstatymo 7 straipsnio 7 dalį atlygintinos moralinės žalos dydis negali būti didesnis kaip dešimt tūkstančių litų. Taigi nustatyta valstybės atsakomybė yra ribota; šių ribų negali peržengti net teismas, pagal Konstitucijos 109 straipsnį vykdamas teisingumą. Tačiau valstybės galios fizinio asmens atžvilgiu yra labai didelės, todėl pačios valstybės nustatyta prievolė ribotai atlyginti moralinę žalą ją patyrusiam asmeniui neatitinka tos žalos, kurią valstybė gali padaryti fiziniam asmeniui. Šiuo atžvilgiu valstybės teisinė padėtis skiriasi nuo kitų subjektų, turinčių pareigą visiškai atlyginti padarytą žalą, teisinės padėties. Tai neatitinka konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų⁸⁹“. Ginčijamą Įstatymo 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies nuostatą aiškinant viso Įstatyme nustatyto teisinio reguliavimo kontekste konstatuotina, kad ja buvo įtvirtinta maksimali riba, kurios jokiomis aplinkybėmis nebuvo galima peržengti teismine tvarka atlyginant moralinę žalą, fiziniam asmeniui padarytą Įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje nurodytų valstybės pareigūnų, institucijų (kvotėjo,

---

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“

⁸⁹ Ibidem.

tardytojo, prokuroro, teismo (teisėjo) neteisėtais veiksmais, nurodytais toje pačioje Įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje (sprendimu asmenį laikinai sulaikyti, sulaikyti, suimti, nuteisti arba paskirti administracinį areštą ar pataisos darbus). Pabrėžtina, kad ši riba buvo absoliuti tuo atžvilgiu, kad net jeigu fizinis asmuo, teismo vertinimu, buvo patyręs moralinę žalą, kurios piniginis ekvivalentas (turint galvoje išlygą dėl negalimumo visiškai atstoti patirtą dvasinę skriaudą) buvo gerokai didesnis už minėtus dešimt tūkstančių litų ir net ir tokios leidžiamos maksimalios pinigų sumos priteisimas būtų buvęs akivaizdžiai neproporcingas to fizinio asmens patirtai moralinei žalai ir dėl to neteisingas, teismas vis tiek negalėjo priteisti tam fiziniam asmeniui didesnės pinigų sumos ar kito materialaus atlygio, kurio piniginis ekvivalentas būtų didesnis už nustatytą maksimumą. Pažymėtina ir tai, kad minėta maksimali dešimties tūkstančių litų suma buvo fiksuota, pastovi ir nepriklausė nuo finansinės, ekonominės konjunktūros, gyvenimo lygio pokyčių, kitų veiksnių⁹⁰.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad įstatymų leidėjas neturi konstitucinių įgaliojimų nustatyti kokių nors maksimalių atlygintinos valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos žalos dydžių, kurie suvaržytų teismą ir neleistų priteisti teisingo atlyginimo už tą asmens patirtą moralinę žalą. Jeigu toks teisinis reguliavimas būtų nustatytas, būtų apriboti *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinti teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, įtvirtintos *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų⁹¹.

Taip pat reiktų paminėti nagrinėtą Konstitucinio Teismo nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinis teismas nutarime pažymėjo, kad nustatydamas privalomojo draudimo pagrindus ir sąlygas įstatymų leidėjas gali *inter alia* nustatyti maksimalias draudimo sumas. Konstitucinis Teismas, 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime sprenddamas dėl teisinio reguliavimo, nustatančio valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos žalos atlyginimą, konstitucingumo, *inter alia* suformulavo tokia konstitucine doktrina: „Įstatymų leidėjas neturi konstitucinių įgaliojimų nustatyti ir kokių nors maksimalių atlygintinos valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos žalos dydžių, kurie suvaržytų teismą ir neleistų priteisti teisingo atlyginimo už tą

---

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem.

asmens patirtą materialinę ir (arba) moralinę žalą⁹². Minėta konstitucinė doktrina, nors ir negali būti tiesiogiai taikoma vertinant teisinį reguliavimą, nustatantį privalomojo draudžiamosios žalos atlyginimo dydžius, yra reikšminga tuo, kad minėtame nutarime Konstitucinis Teismas itin pabrėžė asmens teisės gauti teisingą moralinės žalos atlyginimą jam kreipusis į teismą svarbą⁹³. Konstitucinio teismo teisėjai T. Birmontienė ir A. Taminskas atskirojoje nuomonėje teigia, kad „nutarime nebuvo vertinama nukentėjusio dėl eismo įvykio asmens galimybė gauti teisingą neturtinės (moralinės) žalos atlyginimą, kai nukentėjęs dėl eismo įvykio asmuo faktiškai negali išsireikalauti patirtos žalos atlyginimo iš asmens, atsakingo už žalos padarymą (pvz., už žalą atsakingas asmuo žuvo per eismo įvyki, o jo turto nepakanka žalai atlyginti), o draudimo išmoka yra vienintelė galimybė nukentėjusiajam gauti žalos – tiek turtinės, tiek neturtinės – atlyginimą. Tarp Konstitucijos įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Įstatymu leidėjas, nustatydamas maksimalias draudimo sumas, turi diskreciją Įstatyme neišskirti materialinės ir moralinės žalos asmeniui atlyginimo nustatydamas konkrečius dydžius ir leisti teismui priteisti teisingą žalos atlyginimą. Tačiau jeigu šios konstituciškai vienodai svarbios žalos rūšys įstatymų leidėjo yra išskiriamos nustatant konkrečius maksimalius atlygintinos žalos dydžius, jam kyla pareiga paisyti *inter alia* iš Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių proporcingumo, protingumo reikalavimu, teisingumo principo. Nė vienos Konstitucijoje įtvirtintos asmeniui padarytos žalos rūšies atlyginimas negali būti įstatymų leidėjo sureguliuotas taip, kad taptų fiktyvus. Šios įstatymų leidėjo pareigos nepaneigia ir žalą patyrusio asmens iš Konstitucijos kylanti teisėtai atvejais, kai draudimo sumos nepakanka padarytai žalai visiškai atlyginti, bendrais pagrindais reikalauti iš žalą padariusio asmens ar už jo veiksmus atsakingo kito asmens visiškai atlyginti jam padaryta žalą, *inter alia* moralinę⁹⁴.

Nutarime konstatuojama, kad „nustatydamas privalomojo draudimo pagrindus ir sąlygas, įstatymų leidėjas gali *inter alia* nustatyti maksimalias draudimo sumas; įstatymų leidėjas, nustatydamas *inter alia* tokį asmeniui padarytos žalos atlyginimo teisinį reguliavimą, kai tam tikri subjektai privalomojo draudimo sutarties pagrindu išsipareigoja atlyginti kito asmens padarytą žalą, neprivalo nustatyti tokių draudimo sumų, kurios įvykus

---

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskiroje nuomonėje „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

draudžiamajam įvykiui visais atvejais užtikrintų visišką padarytos žalos atlyginimą, tačiau jis privalo nepaneigti konstitucinės asmens teisės reikalauti visiškai atlyginti jam padarytą žalą, *inter alia* kai draudimo sumos nepakanka padarytai žalai visiškai atlyginti, bendrais pagrindais, t. y. iš žalą padariusio asmens ar už jo veiksmus atsakingo kito asmens<...> Įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu, pagal kurį draudikas išmoka iki 500 eurų dydžio neturtinės žalos dydžio atlyginimą, siekiama sudaryti sąlygas draudikui ne išvengti asmeniui padarytos neturtinės žalos atlyginimo, kaip mano pareiškėjas, o vykdyti savo įsipareigojimus, prisiimtus pagal sudarytą draudimo sutartį. Toks teisinis reguliavimas nepaneigia konstitucinės asmens teisės reikalauti visiškai atlyginti jam padarytą žalą bendrais pagrindais, t. y. iš žalą padariusio asmens ar už jo veiksmus atsakingo kito asmens⁹⁵.

Konstitucinio Teismo teisėjų T. Birmontienės ir A. Taminsko atskiroje nuomonėje „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymima, kad įstatymų leidėjas, įstatymu ar įstatymais reguliuodamas santykius, susijusius su asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimu, turi tam tikrą diskreciją, kiek jos neriboja Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas). Konstitucinio teismo teisėjai pritaria Konstitucinio Teismo pozicijai, kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies nuostata, įtvirtinanti asmens teisę į jam padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą, įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo priemones; įstatymu leidėjas, vykdydamas pareigą priimti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui dėl jam padarytos žalos, naudodamasis jam suteikta diskrecija gali pasirinkti ir įstatyme arba įstatymuose įtvirtinti įvairius padarytos žalos atlyginimo būdus. Tokiu būdu ginčijamame įstatyme įtvirtinant transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo institutą yra įgyvendinama iš Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies kylanti įstatymu leidėjo diskrecija nustatyti įvairius asmeniui padarytos žalos atlyginimo būdus. Tačiau T. Birmontienė ir A. Taminskas mano, kad Konstitucinis Teismas turėjo tirti ir tai, ar toks įstatymų leidėjo pasirinktas žalos atlyginimo reguliavimas, kai įstatymu nustatytas dėl eismo įvykio žalą patyrusiam asmeniui draudiko atlygintinos neturtinės (moralinės) žalos maksimalus dydis yra tūkstantį kartu mažesnis nei atlygintinos žalos asmeniui maksimalus dydis, yra konstituciškai pagrįstas⁹⁶.

---

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskira nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

Šiame nutarime Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad saugant ir ginant žmogaus (ir apskritai asmens – ne tik fizinio, bet ir juridinio) teises ir laisves, inter alia žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui. Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Taigi būtinumas atlyginti asmeniui padaryta materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas (Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Šis konstitucinis principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas)⁹⁷. Tačiau Konstitucinio teismo teisėjai Toma Birmontienė ir Algirdas Taminskas, teigia „jog Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas, negalima interpretuoti kaip leidžiančios įstatymų leidejui šias Konstitucijoje įtvirtintas žalos rūšis vertinti taip skirtingai ir nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį asmeniui padarytos moralinės žalos atlyginimas galėtų būti gerokai mažesnis nei materialinės žalos atlyginimas, kadangi dėl to būtų pažeidžiama šių konstitucinių vertybių pusiausvyra. Taigi darytina išvada, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu nustačius dėl eismo įvykio žalą patyrusiam asmeniui draudiko atlygintinos neturtinės (moralinės) žalos maksimalų dydį, kuris yra tūkstantį kartų mažesnis nei atlygintinos žalos asmeniui maksimalus dydis, buvo pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra“⁹⁸.

Šia atskirąja nuomone Konstitucinio Teismo teisėjai T. Birmontienė ir A. Taminskas argumentuotai iškėlė neturtinės žalos, padarytos transporto priemonės valdytojo, atlyginimo problemą. Detaliai nagrinėjant šią atskirąją nuomonę pastebėtina, kad teisėjai atkreipė dėmesį, kad pareiškėjų kreipimasis vertintinas kaip abejonė dėl tokios nedidelės sumos nustatymo. Tai iš principo galėtų pakreipti bylos nagrinėjimą kitokiu aspektu. Atskirosios nuomonės autoriai, remdamiesi Konstitucinio Teismo nutarime pateiktais argumentais – teisė gauti visišką bet kokios rūšies žalos atlyginimą ir įstatymų leidejo diskrecija nustatyti protingo dydžio maksimalias kompensavimo sumas – mano, kad įstatymų leidejas privalėjo nustatyti gerokai didesnes maksimalias neturtinės žalos kompensavimo sumas. Tokia nuomonė yra pagrįsta anksčiau minėtais argumentais, kurie vertinant juos socialiniu aspektu įgauna dar didesnę svarbą. Tokia nuomonė grįstina visų pirma tuo, kad šalies gyventojų pajamų dydis gana žemas, tai grindžia prielaidą dėl to, kad jeigu įvykio atveju nukentėjusiu bus pripažintas tik vienas asmuo, tuomet tikėtina, kad neturtinė žala bus atlyginta, bet jeigu nukentėjusių bus daugiau, tarkim autobuso avarija, neturtinę žalą, kuri gali sudaryti šimtus

---

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem.

tūkstančių litų, atlyginti bus praktiškai neįmanoma. Tokia situacija reiškia tai, kad iš principo pažeidžiamos Konstitucinio Teismo doktrinoje suformuotos nuostatos dėl visiško žalos atlyginimo. Priimdamas nutarimą šiuo klausimu, Konstitucinis Teismas privalėjo atsižvelgti į atskirosios nuomonės autorių išsakytus argumentus. Tokiu būdu konstatuotina, kad Konstitucinis Teismas, priimdamas minėtą nutarimą, nesilaikė savo suformuotos doktrinos ir tuo sukūrė negatyvų precedentą. Konstitucinis principas savo nutarime nepasiekė balanso tarp šalies privalančios atlyginti žalą ir šalies pagal Konstituciją turinčios teisę ją gauti.

Konstitucinio Teismo nagrinėtos konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtinas Europos laisvosios prekybos asociacijos (angl. EFTA) teismo (toliau – ir EFTA teismas) sprendimas byloje E-8/07, susijusioje su neturtinės žalos, padarytos dėl eismo įvykio, atlyginimu. EFTA teismas, interpretuodamas Europos Sąjungos privalomojo civilinės atsakomybės draudimo santykius reglamentuojančias direktyvas, padarė išvada, kad šiose direktyvose kalbama apie bet kokios rūšies nuostolius ar žalą, nesvarbu, ar ji turtinė, ar neturtinė, ir kad nacionalinė teisė, nenumatanti neturtinės žalos atlyginimo privalomojo draudimo sistemoje, yra nesuderinama su Europos Sąjungos motorinių transporto priemonių draudimo direktyvų nuostatomis. Toma Birmontienė ir Algirdas Taminskas mano, kad „Europos Sąjungos direktyvų nuostatos turėtų būti interpretuojamos kaip padengiančios abiejų rūšių – turtinę ir neturtinę – žalą. Kitokia interpretacija prieštarautų tikslui užtikrinti laisvą judėjimą ir garantuoti tokį pat elgesį su nukentėjusiais, kad ir kur Europos ekonominėje erdvėje įvyksta nelaimingas atsitikimas (EFTA teismo 2008 m. birželio 20 d. sprendimas Celina Nguyen byloje E-8/07)⁹⁹.

Siekiant kuo detaliau ištirti neturtinės žalos sąvoką ir sąlygas būtina paminėti užsienio šalių praktiką. Tokios praktikos pateikimas leidžia konstatuoti teisės aktų, reglamentuojančių neturtinės žalos sampratą ir jos sąlygas, panašumus ar skirtumus. Įdomu panagrinėti seną demokratijos tradiciją ir teismų praktiką šioje srityje turinčių šalių patirtį – Prancūzijos ir Vokietijos. Užsienio šalyse moralinė (neturtinė žala) suprantama ir jos atlyginimas reglamentuojamas panašiai kaip ir Lietuvoje. Neturtinės žalos atlyginimą Vokietijos Federacinėje Respublikoje reglamentuoja 1896 m. Civilinio kodekso 847 paragrafas. Minėta teisės norma numato galimybę kompensuoti patirtą nematerialinę žalą. Žala atlyginama tik tam tikrais atvejais. Vokietijos teismai tiesiogiai taikydami savo šalies Konstitucijos 1 ir 2 str., išplėtė Civilinio kodekso 847 straipsnį ir numatė galimybę priteisti nematerialinės žalos atlyginimą pažeidus ir kitas asmens neturtines teises. „1804 m. priimtame Prancūzijos civiliniame kodekse, dar vadiname Napoleono kodeksu, nėra konkretaus straipsnio, apibūdinančio moralinę žalą (prejudice moral) ir jos atlyginimą, tačiau

---

⁹⁹ Ibidem.

nuo XIX a. teismai taiko moralinės žalos atlyginimą, remiantis principu, jog visokia žala įstatymo numatytais atvejais privalo būti atlyginta. Vadovaujantis PR CK 1382 paragrafu, kiekviena veika, dėl kurios padaroma žala, įpareigoja asmenį kaltą dėl žalos padarymo, ją padengti. Teismų praktika žalos patenkinimą išaiškino kaip ekonominės ir neekonominės žalos atlyginimą¹⁰⁰.

Prancūzijos juridinėje literatūroje ir, be abejo, teismų praktikoje moralinė žala gali būti kelių rūšių:

- Moralinė žala (dommage moral): padaroma pažeidus asmens garbę, privataus gyvenimo neliečiamybę arba kitais asmens teisių pažeidimo atvejais; jai priskiriamas asmenų patiriamas skausmas dėl artimo žmogaus mirties.
- Nematerialinė žala (dommages immateriels), kurią sudaro: žala dėl fizinių kančių; estetinė žala; malonumų praradimas, t.y. gyvenimo džiaugsmo (galimybės sportuoti arba užsiimti menu ir pan.)¹⁰¹.

Rusijos Federacinės Valstybinės Dūmos priimtose teisės normose taip pat reguliuoja neturtinės žalos institutą. RF CK 151 str. pateikiama moralinės žalos sąvoka: „Moralinė žala- tai dvasinės ir psichinės kančios, kurios atsiranda pažeidus piliečio asmens neturtines teises arba kėsinant į kitas nematerialines gėrybes, taip pat kitais įstatymo numatytais atvejais. Be RF CK moralinės žalos atlyginimo ir nustatymo problemomis buvo susidomėta Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo plenumo 1994-12-20 kai buvo priimtas nutarimas Nr.10 „Kai kurie įstatymo taikymo dėl moralinės žalos kompensacijos klausimai“. Ten gana išsamiai buvo pateiktas moralinės žalos apibrėžimas (samprata). „Moralinė žala suprantama kaip dvasinės arba fizinės kančios, sukeliančios veiksmų (neveikimo), kuriais kėsinamasi į žmogui nuo gimimo priklausančias arba įstatymo suteiktas nematerialines vertybes (gyvybę, sveikatą, asmens orumą, dalykinę reputaciją, privataus gyvenimo neliečiamybę, asmeninę ir šeimos paslaptį), arba kuriais pažeidžiamos jo asmeninės neturtinės teisės (teisė naudotis savo vardu, autorystės teise ir kitos neturtinės teisės, numatytos įstatymuose, ginančiose teises į intelektualinės veiklos rezultatus, arba kurie pažeidžia turtines piliečio teises. Moralinė žala pasireiškia dvasiniais išgyvenimais dėl giminaičių netekimo, negalėjimo tęsti aktyvaus visuomeninio gyvenimo, darbo netekimo, šeimos arba gydytojo paslapties atskleidimo, tikrovės neatitinkančių žinių, arba dalykinę reputaciją žeminančių žinių paskleidimo, laikinų kokių nors teisių ribojimo arba atėmimo. Fizinio skausmo susijusio su

---

¹⁰⁰ RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje // Jurisprudencija, 2001. Nr. 21

¹⁰¹ Ibidem.

suluošinimu arba kitokiu sveikatos sužalojimu, arba dėl dvasinių išgyvenimų sukeltos ligos¹⁰²".

3.4. Reikalavimo teisės kylančios iš civilinės atsakomybės paveldėjimas

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 5.1 straipsnyje yra pateikta Paveldėjimo samprata: „paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba (ir) įpėdiniams pagal testamentą. Paveldimi materialūs dalykai (nekilnojamieji ir kilnojamieji daiktai) ir nematerialūs dalykai (vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kt.), palikėjo turtinės reikalavimo teisės ir palikėjo turtinės prievolės, įstatymų numatytais atvejais intelektinė nuosavybė (autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės turtinės teisės bei teisės į pramoninę nuosavybę) ir kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos. Nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu (teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autorinį vardą, į kūrinio neliečiamybę, į atlikėjo vardą ir atlikimo neliečiamybę), teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis¹⁰³“.

Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad teisė reikalauti tam tikros materialinės žalos atlyginimo paprastai turi būti paveldima ar kitaip perleidžiama: iš Konstitucijos neišplaukia, kad asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimas visais atvejais turi būti išmokamas būtent tam asmeniui, kuriam ji padaryta, ir kad atitinkamas atlyginimas apskritai negali būti išmokamas jokiame kitame asmeniui (asmenims), taip pat kad jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimą būtų galima išmokėti tik tą žalą patyrusiam asmeniui ir jokiais aplinkybėmis nebūtų galima tos žalos atlyginimo išmokėti kitiems asmenims, nors tų kitų asmenų reikalavimai atlyginti minėta ne jiems tiesiogiai padaryta žala būtų kuo labiausiai pagrįsti iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo imperatyvais, kitomis Konstitucijos nuostatomis, tai reikėtų, kad valstybė, pasinaudodama savo pačios sukurta formalia klauzule, bando tam tikrais atvejais išvengti savo priedermės ir nevykdyti konstitucinės pareigos atlyginti žalą, kurią būtent jos, valstybės, institucijos, pareigūnai savo neteisėtais veiksmais padarė; minėta ir tai, kad tokiais atvejais reikėtų konstatuoti, jog valstybė minėtos konstitucinės priedermės bando nevykdyti net tada, kai asmuo miršta būtent dėl pačios valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų ir

---

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

būtent dėl minėtų neteisėtų veiksmų nebeliko asmens, kuriam ta žala būtų atlyginta, jeigu jis būtų išgyvenęs, taip pat kad tokia valstybės pozicija, jeigu ji būtų įtvirtinta teisės aktuose, būtų nesuderinama su įvairiomis Konstitucijos nuostatomis¹⁰⁴; tačiau yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai teisė reikalauti tam tikros materialinės žalos atlyginimo yra neatskiriamai susijusi vien su tą žalą patyrusiu asmeniu ir negali būti siejama su jokių kitu asmeniu. Taip pat ir teisė reikalauti materialiai atlyginti asmeniui padarytą moralinę žalą vienais atvejais gali būti siejama tik su tą žalą patyrusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją yra įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems kitiems asmenims. Konstitucinis Teismas detalizuodamas šią tezę remdamasis Konstituciją suformulavo sentenciją pagrindžiančią galimybę paveldėti reikalavimo teisę pagal civilinę atsakomybę - Konstatuotina, kad absoliutus draudimas paveldėti fizinio asmens teisę į žalos, padarytos kuriais nors neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą riboja *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtintus teismo įgaliojimus vykdyti teisingumą, nukrypsta nuo konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, įtvirtintos *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, pažeidžia konstitucinius teisingumo ir teisinės valstybės principus¹⁰⁵.

3.5. Atleidimas nuo civilinės atsakomybės

Žalos faktai ne visada reiškia, jog įmanoma pritaikyti civilinę atsakomybę. Išanalizavus konkrečios bylos aplinkybes, gali paaiškėti, jog nėra vienos kurios būtinų civilinės atsakomybės sąlygų – neteisėtų veiksmų, kaltės ar priežastinio ryšio. Tokiais atvejais civilinė atsakomybė negalima, nes žalą sąlygojo ne atsakovo veiksmai ar neveikimai, o pašalinė priežastis¹⁰⁶.

Civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusio asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos. Nenugalima jėga yra neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos (CK kodekso 6.212 straipsnis)¹⁰⁷. Valstybės veiksmai - tai privalomi ir nenumatyti valstybės institucijų veiksmai (aktai), dėl kurių įvykdyti prievolę neįmanoma ir kurių šalys neturėjo teisės ginčyti. Trečiojo asmens veikla - tai asmens, už kurį nei kreditorius, nei skolininkas

---

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 248

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262

neatsako, veiksmai (veikimas, neveikimas), dėl kurių atsirado nuostolių. Nukentėjusio asmens veiksmai - veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai. Tai gali būti nukentėjusio asmens sutikimas, kad jam būtų padaryta žalos, arba rizikos prisiėmimas. Šis nukentėjusio asmens sutikimas gali būti pagrindas atleisti nuo civilinės atsakomybės tik tuo atveju, kai toks sutikimas ir žalos padarymas neprieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, viešajai tvarkai, gerai moralei, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijams. Būtinasis reikalingumas - tai veiksmai, kuriais asmuo priverstas padaryti žalos dėl to, kad siekia pašalinti jam pačiam, kitiems asmenims ar jų teisėms, visuomenės ar valstybės interesams gresiantį pavojų, išvengdamas gresiančios didesnės žalos atsiradimo žalą patyrusiam ar kitam asmeniui, jeigu žalos padarymas tomis aplinkybėmis buvo vienintelis būdas išvengti didesnės žalos. Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes bei sąžiningumo ir teisingumo kriterijus, gali įpareigoti atlyginti žalą asmenį, kurio interesais veikė žalą padaręs asmuo. Būtinoji gintis - tai veiksmai, kuriais siekiama gintis arba ginti kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio neteisėto pavojingo kėsینimosi, jeigu jais nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Savigny - tai asmens veiksmai, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos, o nesiėmus savigny priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų. Tačiau asmuo, panaudojęs savigny neteisėtai ar be pakankamo pagrindo, privalo atlyginti padarytą žalą. Įstatymai ar šalių susitarimai gali numatyti ir kitokius atleidimo nuo civilinės atsakomybės ar jos netaikymo pagrindus¹⁰⁸.

Civilinės atsakomybės netaikymas aiškinamas Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimo nr. 1698 "Dėl pritarimo akcinės bendrovės "Alita" valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų pirkimo-pardavimo sutarties projektui" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo 16 straipsnio (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) 1 daliai (1997 m. lapkričio 4 d. redakcija)¹⁰⁹. „Vertinant suinteresuoto asmens - Vyriausybės atstovų argumentus, esą aptariamam valstybei nuosavybės teise priklausančių AB "Alita" akcijų pirkimo-pardavimo sandoriui buvo galima taikyti CK 6.253 straipsnio 6 dalį, kurioje įtvirtintas būtinąjo reikalingumo institutas, pažymėtina, kad pagal CK 1 straipsnio 2 dalį santykiams, kuriuos reglamentuoja viešosios

---

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimo nr. 1698 "Dėl pritarimo akcinės bendrovės "Alita" valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų pirkimo-pardavimo sutarties projektui" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo 16 straipsnio (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) 1 daliai (1997 m. lapkričio 4 d. redakcija)¹⁰⁹ // Byla Nr. 70/06, 2007 m. gegužės 23 d.

teisės normos, CK normos taikomos tiek, kiek šių santykių nereglamentuoja atitinkami įstatymai, taip pat CK įsakmiai nurodytais atvejais. Taip pat pažymėtina, kad pagal Įstatymo 21 straipsnio 6 dalį (1999 m. liepos 7 d. redakcija) privatizavimo sandoriui CK nuostatos turėjo būti taikomos, "jei šiame įstatyme ar privatizavimo sandoryje nenustatyta kitaip"¹¹⁰. Pažymėtina ir tai, kad Įstatymo 16 straipsnio (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) 1 dalies (1997 m. lapkričio 4 d. redakcija) nuostata "Su geriausią konkursinį pasiūlymą pateikusių potencialiu pirkėju ar potencialiais pirkėjais, kurių konkursiniai pasiūlymai skiriasi ne daugiau kaip 15 procentų, gali būti deramasi dėl jų pateiktų konkursinių pasiūlymų gerinimo" buvo imperatyvi. Visos minėtos nuostatos reiškia, kad nei institucijoms, kurios pagal įstatymus ir kitus teisės aktus turėjo įgaliojimus priimti sprendimus privatizuojant valstybei nuosavybės teise priklausančias AB "Alita" akcijas, nei Vyriausybei, turėjusiai dėl to priimti atitinkamą sprendimą, nebuvo teisinio pagrindo šiuos sprendimus grįsti CK 6.253 straipsnio 6 dalimi¹¹¹. Minėtas suinteresuoto asmens - Vyriausybės atstovų aiškinimas iškreipia būtinojo reikalingumo kaip teisės instituto prasmę.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2003 metų kovo mėn. 17 dienos nutarime išdėstė nuomonę, kad įstatymų leidėjas gali nustatyti teisinį reguliavimą, kuriuo tam tikri ūkio subjektai tam tikru mastu atleidžiami nuo atsakomybės už padarytus veiksmus ar neveikimą, taip pat kitus įvykius, tačiau nustatydamas tokį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas privalo įstatyme nustatyti ir priemones, leidžiančias atlyginti kitiems subjektams žalą arba nuostolius, kurių jiems tam tikri ūkio subjektai neatlygina dėl to, kad yra atleisti nuo atsakomybės¹¹².

Apibendrinant galima teigti jog Konstitucinio teismo nutarimuose retai aiškinami civilinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo civilinės atsakomybės klausimai. Iš to darytina išvada, kad taikant bendrąją civilinę atsakomybę (fizinių ir juridinių asmenų) didesnių neaiškumų neiškyla, šie klausimai pakankamai išsamiai išdėstyti Lietuvos Civilinio kodekso nuostatose.

---

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Ibidem.

4. Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas LAT ir LVAT praktikoje

Valstybės, kaip civilinės atsakomybės subjekto, specifika aiškinama ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo praktikoje. Teismas konstatuoja, kad Civilinio kodekso numatytos, o tuo pačiu deliktinei atsakomybei atsirasti būtinos aplinkybės kiekvienu konkrečiu atveju teismo nustatytinos įvertinant byloje esančius įrodymus. Todėl nagrinėjamai bylai yra aktualus byloje esančių bei, atsižvelgiant į pareiškėjo esamos padėties specifika, pareiškėjo nurodomų kaip objektyviai esančių įrodymų įvertinimo klausimas¹¹³.

Lietuvos Vyriausiasis Administracinis teismas, aiškindamas valstybės valdžios institucijų neteisėtų veiksmų sampratą, yra pažymėjęs, kad neteisėtumas galėtų pasireikšti tik tada, kai būtų nustatoma, jog valdžios institucijų darbuotojai neįvykdė jiems teisės aktais priskirtų funkcijų arba nors ir vykdė šias funkcijas, tačiau veikė nepateisinamai aplaidžiai, paviršutiniškai, pažeisdami bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A17-499/2007)¹¹⁴. Taip pat Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad, sprendžiant administracinės teisės subjekto veiklos neteisėtumo klausimą, kiekvienu konkrečiu atveju yra būtina nustatyti, kokios teisės normos buvo pažeistos ir kaip šie pažeidimai pasireiškė, t. y. neigiamos tam tikros veikos pasekmės savaime negali būti laikomos pakankamu pagrindu konstatuoti šios veikos neteisėtumą (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. spalio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A11-1642/2005)¹¹⁵.

Civilinio kodekso 6.247 straipsnis¹¹⁶, apibrėždamas priežastinio ryšio sampratą, nustato kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Taigi šioje byloje sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą, būtina įvertinti ne tik atsakovų veiksmų (aktų) teisėtumą, bet nustatyti ar šie neteisėti veiksmai (aktai) sąlygojo turtinės žalos atsiradimą.

---

¹¹³ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2010 m. kovo mėn. 16 d. nutartis byloje Nr. A-143-365/2010. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/153771. [žiūrėta 2010-02-11]

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

Be to, byloje būtina įvertinti, ar žalos atsiradimui neturėjo įtakos paties pareiškėjo veiksmai. Europos Tarybos Rekomendacijos Nr. R (84) 15 „Dėl viešosios atsakomybės“¹¹⁷ 3 principas nurodo, kad jei nukentėjęs asmuo pats kaltas dėl atsiradusios žalos arba dėl nepasinaudojimo teisinėmis gynybos priemonėmis prisidėjo prie žalos atsiradimo, atlygintinos žalos dydis gali būti atitinkamai mažinamas arba gali būti visai atsisakyta ją atlyginti. CK 6.253 straipsnio 5 dalyje numatytas atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindas – nukentėjusio asmens veiksmai – veiksmai, dėl kurių kaltas pats nukentėjęs asmuo ir dėl kurių jam atsirado ar padidėjo nuostoliai. Pagal Civilinio kodekso 6.282 straipsnio 1 dalį, kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį, žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas¹¹⁸.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartyje yra formuojama teisės taikymo praktika dėl teisės į žalos, padarytos nepateisinamai uždelstu bylos nagrinėjimu, atlyginimą¹¹⁹.

Valstybė ne tik turi užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą nuo kitų asmenų neteisėto kėsینimosi, bet ir jokia būdu neleisti, kad į jas neteisėtai kėsintųsi, jas pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje ypatinga reikšmė tenka žalos atlyginimo institutui. Vienas iš šiame institute nustatytų žalos atlyginimo atvejų yra specialiai reglamentuojamas žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų pareigūnų veiksmais, atlyginimas. Šios rūšies žalos atlyginimo institutas inter alia suponuoja tai, kad asmeniui teisė į žalos, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmais atlyginimą atsiranda tik tada, kai konstatuojama, kad valstybės institucija, pareigūnas atliko neteisėtus veiksmus ir kad žala asmeniui atsirado būtent dėl tų valstybės institucijos, pareigūnų neteisėtų veiksmų. CK 6.272 straipsnyje¹²⁰ nustatytos atsakomybės sąlygos už specialių subjektų padarytą žalą: ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo. Šios rūšies atsakomybės ypatumas (be jau nurodyto būtinumo nustatyta tvarka konstatuoti, kad pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus ir asmuo dėl to patyrė žalą) yra tas, kad žala atlyginama nepriklausomai nuo to, ar nustatyta atitinkamo pareigūno kaltė. Prievolė atlyginti žalą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ar teismo neteisėtų veiksmų kyla

¹¹⁷ Europos Tarybos Rekomendacijos Nr. R (84) 15 „Dėl viešosios atsakomybės“. Prieiga per internetą // [http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/MK\(84\)5.doc](http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/MK(84)5.doc). [žiūrėta 2009-12-17]

¹¹⁸ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2009 m. rugsėjo mėn. 17 d. nutartis byloje Nr. A-442-978-09. Prieiga per internetą // <http://www.infolex.lt/tp/134441>. [žiūrėta 2010-03-30]

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/137514. [žiūrėta 2010-03-30]

¹²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

konstatavus neteisėtus veiksmus (deliktinė atsakomybė), todėl svarbu nustatyti, kokie veiksmai pripažintini neteisėtais, kokie neteisėtumo konstatavimo kriterijai. CK 6.272 straipsnio 1 dalyje išvardyti veiksmai, kurie gali būti pripažinti neteisėtais. Toks išvardijimas reiškia, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas prievolę atlyginti tokio pobūdžio žalą, netaikė bendrosios taisyklės, kad kiekvienas teisei priešingas veiksmas, padaręs kam nors žalą, sukuria prievolę ją atlyginti. Įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuoti nagrinėjamus santykius analizavo Konstitucinis Teismas, 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo 3, 5 punktuose pažymėjęs, kad, reglamentuojant žalos atlyginimo klausimus, kai žalą padaro valstybės pareigūnai, ši diskrecija nesuteikia teisės laisva nuožiūra nustatyti išsamų baigtinį sąrašą atvejų, kuriais ta žala turi būti atlyginama, nes tai prieštarauja konstituciniam principui, pagal kurį padaryta žala turi būti atlyginta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. N. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, bylos Nr. 3K-7-7/2007)¹²¹.

Tačiau atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimo 3, 5 punktuose nurodytus išaiškinimus, taip pat į tai, kad Lietuvos Respublikos teisinę sistemą sudaro ne tik nacionaliniai teisės aktai, bet ir tarptautinės sutartys, kuriose Lietuvos Respublika įsipareigojo užtikrinti tam tikrų teisių ir interesų apsaugą, o juos pažeidžiančius veiksmus vertinti kaip pažeidimą, kasacinis teismas konstatuoja, kad tais atvejais, kai asmuo nurodo galimus neteisėtus pareigūnų veiksmus, kurie nenustatyti specialiose pareigūnų atsakomybę reglamentuojančiose teisės normose, teismai vertina pateiktus faktus apie galimus pažeidimus bendrųjų teisės principų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) ir tarptautinių susitarimų kontekste. Teisinis reglamentavimas, kai tam tikrų institucijų ar pareigūnų veiksmai neįvardijami kaip galimas pagrindas atsakomybei atsirasti, negali paneigti asmens teisės reikalauti žalos atlyginimo, jeigu tokia žala atitinkamais veiksmais buvo padaryta. Asmeniui nurodžius faktinį reikalavimo pagrindą (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 punktą), teismas, nagrinėdamas bylą, teisinį santykį kvalifikuoja ex officio. Tais atvejais, kai nacionalinė teisė nereglamentuoja valstybės atsakomybės už tam tikrus pažeidimus, teismas valstybės atsakomybę nustato, vadovaudamasis tarptautinėmis sutartimis kaip nacionalinės teisės sistemos dalimi (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis)¹²². Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta pareiga klausimus, susijusius su asmeniui pareikštu kaltinimu, išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką. Konvencijos nuostatos aiškinamos ir taikomos

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/137514. [žiūrėta 2010-03-30]

¹²² Ibidem.

remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika (Konvencijos 19, 32 straipsniai) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. N. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, bylos Nr. 3K-7-7/2007)¹²³.

Pažymėtina, kad dėl Konvencijos taikymo, sprendžiant pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimus, aspekto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nuosekliai formuojama ilgą laiką. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, atsižvelgdama į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, pasisakė dėl teisės į valstybės institucijų pareigūnų veiksmais padarytos žalos atlyginimą 2003 m. spalio 1 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje M. B. v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Generalinė prokuratūra, bylos Nr. 3K-3-895/2003, kurioje pažymėjo, kad procesinio veiksmo teisėtumas pagal nacionalinę teisę savaime nereiškia jo teisėtumo pagal Konvencijos nuostatas¹²⁴.

Esant tokiam civilinės atsakomybės reglamentavimui, kai valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų pareigūnų veiksmų, apsiriboja CK 6.272 straipsnio 1 dalies nuostatomis, ir pripažįstant, jog toks reglamentavimas neatitinka Konstitucijos nuostatų dėl Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sandaros, atsižvelgiant į tai, jog CK 6.272 straipsnyje¹²⁵ reglamentuojama civilinė atsakomybė už ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo veiksmais padarytą žalą, t. y. už teisių pažeidimus, panašius į nurodytus Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, tai, sprendžiant klausimą dėl šiais pažeidimais padarytos žalos atlyginimo, taikytina įstatymo analogija – CK 6.272 straipsnio nuostatos (CK 1.8 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. N. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, bylos Nr. 3K-7-7/2007)¹²⁶.

Kartu teisėjų kolegija pažymi, kad teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-3-604/2005)¹²⁷. Neturtinės žalos

---

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/137514. [žiūrėta 2010-03-30]

¹²⁷ Ibidem.

įvertinimas pinigais pripažintinas teisingu tik tuo atveju, jei konkrečiai nustatyta žalos atlyginimo pinigine išraiška atitinka sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvus. Apeliacinės instancijos teismas pagal konstatuotą byloje teisiškai reikšmingų kriterijų visumą bei ginamų vertybių specifiką neturtinės žalos dydį nustatydamas 20 000 Lt pripažino, kad žalos atlyginimo pinigine išraiška atitinka nurodytus principus.

Sąžiningumo, teisingumo ir protingumo maksimumų turinys formuojamas ne tik objektyviojo jų suvokimo, kaip tam tikrų definicijų, pagrindu, bet ir vertinamųjų jų elementų atskleidimu remiantis teismų praktika konkrečiose bylose. Šiame kontekste, kai teismų praktika dėl priteistos neturtinės žalos dydžio vertinama bylose, kuriose konstatuoti pažeidimai tik dėl teisės į teisingą bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis)¹²⁸, itin svarbu atsižvelgti tiek į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo praktiką tokiose bylose, tiek į EŽTT praktiką tokiose bylose prieš Lietuvą: Šleževičius prieš Lietuvą (no. 55479/00, judgment of 13 November 2000), kur 30 000 Lt neturtinės žalos priteisimą lėmė išskirtinės aplinkybės; Meilus prieš Lietuvą (no. 53161/99, judgment of 6 November 2003) - priteista neturtinė žala – 5000 eurų; Girdauskas prieš Lietuvą (no. 70661/01, judgment of 11 December 2003) - priteista neturtinė žala 4000 eurų; Kuvikas prieš Lietuvą (no. 21837/02, judgment of 27 June 2006) - priteista neturtinė žala 2000 eurų; Simonavičius prieš Lietuvą (no. 37415/02, judgment of 27 June 2006) - priteista neturtinė žala (dėl pirmojo proceso etapo) 2000 eurų; Jakumas prieš Lietuvą (no. 6924/02, judgment of 18 July 2006) - priteista neturtinė žala 1000 eurų; Gečas prieš Lietuvą (no. 418/04, judgment of 17 July 2007) – 900 eurų. Teismas priteisdamas neturtinę žalą pažymėjo, kad dalis delsimų priskirtini pareiškėjo advokatui; Norkūnas prieš Lietuvą (no. 302/05, judgment of 20 January 20) - priteista neturtinė žala – 2000 eurų¹²⁹.

Įvertindamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo praktiką (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje R. M. v. Lietuvos valstybę, atstovaujamą Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, bylos Nr. 3K-3-196/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. N. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, bylos Nr. 3K-7-7/2007) ir EŽTT praktiką tokiose bylose

¹²⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987

¹²⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/137514. [žiūrėta 2010-03-30]

prieš Lietuvą, kasacinis teismas konstatuoja, kad 20 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo suma atitinka sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvus¹³⁰.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo kolegija civilinių bylų nutarimuose pateikia ir neturtinės žalos specifiką. Civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010 Aukščiausiasis teismas konstatuoja, kad CK 6.250 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Pagal to paties straipsnio 2 dalį neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos padarinius, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. CK 6.284 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad fizinio asmens mirties atveju teisę į žalos atlyginimą turi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), taip pat mirusiojo vaikas, gimęs po jo mirties; šie asmenys taip pat turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą¹³¹.

Aiškindamas ir taikydamas šias CK normas, Aukščiausiasis teismas yra nurodęs, kad neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatyme nustatyta piniginė kompensacija, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti dėl nukentėjusiojo mirties patirtą neturtinę žalą jo sutuoktiniui, vaikams arba tėvams, tačiau tik tuo atveju, jeigu šie tikrai palaikė draugiškus šeiminius santykius iki pat mirties (CK 6.284 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D. G. ir kt. v. AB „Achema“, bylos Nr. 3K-3-556/2008)¹³². Aiškinant ir taikant CK 6.284 straipsnio 1 dalies nuostatą dėl asmenų, turinčių teisę į neturtinės žalos atlyginimą, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme yra formuojama praktika, kad teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir pilnamečiai vaikai, nepaisant darbingumo, jeigu santykiai su žuvusiuoju buvo gana artimi ir glaudūs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. A. ir kt. v. N. J. ir kt., bylos Nr. 3K-3-86/2005)¹³³.

---

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

Nurodytą kriterijų atitinkantys santykiai turėtų pasižymėti nuolatinio pobūdžiu, emociniu tvirtumu, nuoširdumu, artumu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje E. P. ir kt. v. AB „Karigė“, bylos Nr. 3K-3-351/2007)¹³⁴. Nors dalis nurodytų kasacinio teismo išaiškinimų yra suformuluota bylose sprendžiant dėl neturtinės žalos priteisimo pilnamečiams vaikams (o ne kaip nagrinėjamu atveju – tėvams), tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, nurodyti išaiškinimai, kaip tokie, yra reikšmingi ir nagrinėjamoje byloje.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalį¹³⁵, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme formuojamą CK 6.284 straipsnio 1 dalies nuostatos dėl asmenų, turinčių teisę į neturtinės žalos atlyginimą, aiškinimo ir taikymo praktiką, nagrinėjamos bylos kontekste konstatuoja, kad teisę į neturtinės žalos atlyginimą fizinio asmens mirties atveju turi ir mirusiojo tėvai, nepaisant darbingumo ir išlaikymo arba teisės gauti iš mirusiojo išlaikymą faktų egzistavimo, jeigu santykiai su mirusiuoju buvo gana artimi ir glaudūs. Tokie santykiai savaime nėra tapatūs giminystės santykiams (ryšiui), dėl to mirusiojo tėvai, reikšdami reikalavimus dėl neturtinės žalos atlyginimo, turi įrodyti tokių santykių egzistavimo faktą, jų (santykių) objektyviusius ir subjektyviusius aspektus.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija sprendama laukinių gyvūnų padarytos žalos atlygintinumo klausimą, civilinėse bylose Nr. 3K-3-138/2009 ir Nr. 3K-3-509/2009 nagrinėjo draudimo kompanijos, išmokėjusios išmoką žalą patyrusiam asmeniui, regreso teisės įgyvendinimą. Pastebėtina, kad abiejų nutarčių atvejas LAT formuoja skirtingą nei anksčiau Konstitucinio Teismo laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimo sampratą. LAT nesutinka su žemesnių instancijų teismų pateikta KT nuomone, kad laukinių gyvūnų valdymo teisės įgyvendinimas yra komplikotas dėl laukinių gyvūnų dinamiškumo. LAT tai pat nesutinka su žemesnės instancijos teismo pozicija, kad laukinių gyvūnų padarytą žalą reikėtų vertinti per *force majeure* instituto prizmę. Toks vertinimas iš principo atitiktų KT išreikštą poziciją. Tokiu būdu LAT formuoja praktiką, kuri nustato visišką laukinių gyvūnų padarytos žalos atlyginimą, toks žalos atlyginimo pobūdis iš dalies prieštarauja KT suformuotai pozicijai: taip, žala turėtų būti atlyginama, tačiau turi būti atsižvelgiama į laukinių gyvūnų valdymo specifiką, priežastinį ryšį ir konkrečias aplinkybes. Šiuo atveju galima konstatuoti bendros teismų praktikos nebuvimą vienu klausimu.

---

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1999

Išvados

Atlikus šį darbą bei galima daryti šias išvadas bei pateikti šiuos pasiūlymus:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas formuoja poziciją, kad žalos, kylančios iš civilinės atsakomybės, atlyginimo institutas nėra absoliutus, t.y. esant tam tikroms sąlygoms, žala gali būti neatlyginama.
2. Lietuvos Respublikos įstatymuose derėtų aiškiai įtvirtinti bendrą valstybės esminio turtingo įsipareigojimo apibūdinimą, nes kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas valstybės esminio turtingo įsipareigojimo sąvoką sieja su prisiimamų turtingų įsipareigojimų dydžiu.
3. Įstatymuose turėtų būti įtvirtintos nuostatos, paremtos civilinės atsakomybės kilimo principais: asmens veiksmais, kilusiais padariniais ir tiesioginiu ryšiu tarp veiksmų ir padarinių, kurios nustatytų atvejus kuomet asmens būklė nesietina su kilusiais padariniais, t.y. neatsižvelgiant į asmens būklę nelaimingi atsitikimai darbe gali būti pripažįstami draudiminiais įvykiais.
4. Įstatymų leidėjas turėtų nustatyti aiškius kriterijus, pagal kuriuos būtų galima apskaičiuoti teisingą neturtinės žalos atlyginimą. Nustatant tokius kriterijus visais atvejais turi būti paisoma iš Konstitucijos kylančių imperatyvu, *inter alia* teisingumo, proporcingumo, nuosavybės teisių apsaugos principų.
5. Įstatymuose turėtų būti įtvirtintos, kurios reglamentuotų nukentėjusiojo dėl eismo įvykio asmens galimybę gauti teisingą neturtinės (moralinės) žalos atlyginimą, kai nukentėjęs dėl eismo įvykio asmuo faktiškai negali išsireikalauti patirtos žalos atlyginimo iš asmens, atsakingo už žalos padarymą.
6. Lietuvos Respublikos įstatymuose derėtų įtvirtinti nuostatą, kad teisė reikalauti tam tikros, materialinės valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytos, žalos atlyginimo paprastai turi būti paveldima ar kitaip perleidžiama.
7. Siekiant formuoti vienodą teismų praktiką, įstatymuose turėtų būti įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų ir išaiškinimų privalomumo principas žemesnės instancijos teismams.

Santrauka

Civilinės atsakomybės klausimų aiškinimas Lietuvos Konstitucinio teismo praktikoje

Šiame darbe nagrinėjamas Konstitucinio teismo nutarimų sisteminimas civilinės atsakomybės instituto aspektu bei Konstitucinio Teismo nutarimų civilinės atsakomybės klausimais reikšmė perimamumas žemesnės instancijos teismais, formuojant vienodą visų Lietuvos Respublikos teismų sistemoje esančių institucijų praktiką. Darbe iškeliamas klausimas dėl Konstitucinio Teismo vadovavimosi jo paties nutartimis nagrinėjant vėlesnes bylas.

Atsižvelgiant į numatytus darbo tikslus šiame darbe dėmesys skiriamas tiek istorinei civilinės atsakomybės instituto kilmei, tiek ir jo reglamentavimui kitose valstybėse. Tačiau didžiausias dėmesys vis dėl to buvo skiriamas Konstitucinio Teismo praktikos civilinės atsakomybės klausimų aiškinimo analizei. Darbe ganėtinai plačiai yra atskleidžiama Konstitucinio teismo vieta Lietuvos teisės sistemoje. Pagrindinis darbo tikslas išnagrinėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktiką civilinės atsakomybės klausimais. Darbe Konstitucinio Teismo praktika civilinės atsakomybės klausimais išdėstyta dalimis, kurių kiekvienos pavadinimas atspindi civilinės atsakomybės nagrinėjimo aspektą. Tokiu būdu darbe yra bandomos susisteminti Konstitucinio Teismo nutartys.

Darbe, taip pat pateikta Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinių teismų praktikos, civilinės atsakomybės aiškinimo klausimais, lyginamoji analizė, kuria siekiama išnagrinėti kaip Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtintos analitinio pobūdžio nuostatos taikomos minėtų teismų praktikoje. Teisės magistro darbe, kuriame teorija neatsiejama nuo praktikos, siekiama kuo efektyviau aptarti svarbiausias problemas, rasti atsakymus bei daryti išvadas.

Summary

The interpretation of problems of civil responsibility by Constitutional Court of Republic of Lithuania

Decisions of Constitutional Court of Republic of Lithuania are being examined in present study in order to systematize the practice of the court in the field of civil responsibility; the value and interception of the practice was examined as well in order to form equal practice in all courts of Lithuanian Republic. It is discussed about previous judgments of Constitutional Court in meanings of present lawsuits.

Review of historical civil responsibility meaning as well as regulation in other countries was one of the goals of this study, but the biggest consideration was about analysis of matters of responsibility in civil practice in Constitutional Court. What is more the position of Constitutional Court in Lithuanian law system was widely analyzed. Main goal of the study was to analyze practice of Constitutional Court of Lithuanian Republic in meanings of civil responsibility. This practice was overlooked in parts where the title of each part represents aspect of analysis in civil responsibility. In this way Constitutional Court decisions are being systemized.

This study also presents practice of Supreme Court and Supreme Administrative Court in means of explanation of civil responsibility. Also analysis that examines how analytical attitude formed in Constitutional Court is used in mentioned law practice. In this master study of law where theory and practice are almost equally important a lot of efforts are made to discuss about main problems, find solutions and make conclusions.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74
3. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos Administracinės teisės pažeidimų kodeksas. Vilnius: Saulužė, 2002.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr.6-120.
6. Lietuvos Respublikos Miškų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 96-1872
7. Lietuvos Respublikos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207.
8. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
9. Europos Tarybos Rekomendacijos Nr. R (84) 15 „Dėl viešosios atsakomybės“. Prieiga per internetą // [http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/MK\(84\)5.doc](http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/MK(84)5.doc).
[žiūrėta 2009-12-17]

Specialioji literatūra

10. AMBRASIENĖ D., BARANAUSKAS E., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, Vilnius, 2004.
CIRTAUTIENĖ S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas. Vilnius: Justitia, 2008.
11. JARAŠIŪNAS E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003
12. KŪRIS, E., Konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002
13. MIKELĖNAS, V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.

14. RUDZINSKAS, A. Neturtinės žalos samprata bei jos kompensavimo problemos civilinėje ir baudžiamojo proceso teisėje // Jurisprudencija , 2001. Nr. 11
15. Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą:
<http://www.terminai.lt/zodynas/subjektas>. [žiūrėta 2010-04-11]
16. VAIŠVILA, A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000
17. VASARIENĖ, D. Civilinė teisė. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
18. ŽILYS, J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001

Teismų praktika

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. 1998 m. birželio 01

20. 2010 m. vasario 26 d. Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės 2004 m. sausio 9 d. nutarimo "Dėl pritarimo Akcinės Bendrovės "Lietuvos Dujos" valstybei nuosavybės teise priklausančių 34 procentų akcijų pirkimo-pardavimo sutarties, šios sutarties priedai, taip pat akcininkų sutarties projektams", taip pat Vyriausybės 2004 m. kovo 18 d. nutarimo "Dėl ilgalaikės gamtinių dujų tiekimo sutarties tarp Akcinės Bendrovės "Lietuvos Dujos" Ir Atvirosios Akcinės Bendrovės "Gazprom" papildymo projekto" nuostatos neprieštarauja Konstitucijai“.

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

22. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) 1 punktas (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

23. 1997 m. sausio 20 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo darbo užmokesčio didinimo klausimais" // Valstybės žinios, 1997-01-24, Nr. 7-130.

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo

įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

26. Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskira nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

28. 2005 metų gegužės mėn. 13 dienos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo 7 straipsnio 2 dalies, 8 straipsnio 1, 9, 10 dalių, 13 straipsnio 2 dalies, 18 straipsnio 7 dalies ir 22 straipsnio 3, 6, 7 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

29. Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės ir Algirdo Taminsko atskira nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimo nr. 1698 "Dėl pritarimo akcinės bendrovės "Alita" valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų pirkimo-pardavimo sutarties projektui" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo 16 straipsnio (2001 m. gruodžio 17 d. redakcija) 1 daliai (1997 m. lapkričio 4 d. redakcija)¹ // Byla Nr. 70/06, 2007 m. gegužės 23 d.

31. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2010 m. kovo mėn. 16 d. nutartis byloje Nr. A-143-365/2010. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/153771. [žiūrėta 2010-02-11]

32. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2009 m. rugsėjo mėn. 17 d. nutartis byloje Nr. A-442-978-09. Prieiga per internetą // [://www.infolex.lt/tp/134441](http://www.infolex.lt/tp/134441). [žiūrėta 2010-03-30]

33. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/137514. [žiūrėta 2010-03-30].

34. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-138/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/115365. [žiūrėta 2010-05-07].

35. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Civilinė byla Nr. 3K-3-509/2009. Prieiga per internetą // www.infolex.lt/tp/141628. [žiūrėta 2010-03-30].